

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

מרן **יואל טייטלבוים** זללה"ה

אבדק"ק פאטמאר יע"א

סעודה שלישית פרשת

ואתחנן-נחמו תשי"ז

בעיר שערמן ספרינגס יע"א

- נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי נַחֲמָה בְּכַפְלִים • משה רבינו ידע בחכמה לבחור במצוה
- הַמַּחֲפָה עַל רָשָׁעִים גָּרַע מִמִּי שְׁאִינוּ מוֹחָה • המינים פושטים ידיהם בְּזָבֹול
- הַדְּבָרִי חַיִּים רֹאה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ דְּלִמְעַלָּה • לֹא זָכְרָה אַחֲרֵיתָהּ וַתִּרְדּוּ פְּלָאִים
- הַיֵּצֵר בּוֹחֵר בַּכֶּסֶף בַּת שֶׁלֶשׁ רִגְלִים • מצוה עם אִינְשֵׁי דְלָא מְעַלִּי מִתְקַלְקֵל
- הַדְּבָק בְּמִדּוֹתָיו • כָּל הַמִּתְאַבֵּל עַל יְרוּשָׁלַיִם זֹכֶה "וְרוֹאֶה" בְּשִׁמְחָתָהּ •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשע"ח לפ"ק

יצא לאור ע"י
מאנטריאל קאנאדא
1-514-585-3040
קונטרס 68

לשמיעת הדברות קודש:

072-3333419 (בארץ ישראל) **1-718-298-4641**

(פון אייראפע 072-3333419-972+)

צו הערן די תורה ס"ג ואתחנן תשי"ז

דרוקט: # → 217 → 5 → 16 (דרוקט אלע נומערן אינאיינעם)

זייער קלאר (57 מינוט)

לע"נ הרבני החסיד המפואר הגה בתורה והשתעשע בספרי תלמידי הבעש"ט
הסתופף בצל רביה"ק זי"ע וזכה לשמש צדיקים

הרה"ח רבי אברהם ב"ר נפתלי הירצקא ע"ה יאקאבאוויטש

נפטר י"ג אב תשמ"ט לפ"ק

לע"נ האשה החשובה והצנועה טובת לב ובעלת חסד

מרת גיטל ב"ר אהרן הכהן ע"ה מירנויער

נפטרה י"ב אב תשע"א לפ"ק

לע"נ האשה החשובה והצנועה

מרת רבקה רחל ב"ר חיים אליהו ז"ל קאהן

נפטרה י' אב תשע"א לפ"ק

תנצב"ה

זייט א שותף אין די גרויסע קאסטן אנצוגיין בעבודת הקודש

רופט: 718.673.2199

צו נעמען א חלק דורך אונזער אויטאמאטישן קרעדיט קארד סיסטעם. יעדע נדבה איז חשוב

KolSatmar.com

קושיות ודיוקים בפסוקי ואתחנן

א

קושיא א

במדרש כתבתי עליך שחכם אתה, שנאמר חכם לב יקח מצות, ואתה רוצה ליכנס לארץ. וצ"ב

[וְאַתְּחַנֵּן אֶל ה' בְּעֵת הַהוּא לֵאמֹר וגו'].

מ'האמיר שוין נעכטן נאכט [בסעודת ליל ש"ק] געשמועסט פון דעם מדרש, דער ישמח משה (ריש פרשה זו) ברענגט דעם מדרש^א, [אמר לו הקב"ה למשה] כתבתי עליך שחכם אתה, שנאמר (משלי י, ח) חכם לב יקח מצות, ואתה רוצה ליכנס לארץ. (א) ס'איז דאך א פלא וואס א שייכות דאס האט מיט דעם, ווייל ער איז א חכם, [שנאמר] חכם לב יקח מצות, [לכן אין לו ליכנס לארץ]? פארקערט, ער האט דאך 'פארדעם' געוואלט גיין קיין ארץ ישראל, לקיים 'מצות' התלויות [בארץ]. אזוי זאגט דאך די גמרא^ב, די גמרא און דער מדרש (ילקוט רמז תתטו), [ואם כן יש להבין] וואס זאגט ער [בלשון תמיהה] ווייל חכם לב יקח מצות ואתה רוצה ליכנס לארץ?

ב

קושיא ב

בכמה מדרשים, שכשהראה הקב"ה למשה את כל הארץ, הראהו כל המאורעות בכל העולם עד שיחיו המתים, וגם כל הדורות ומנהיגיו ושופטיו וחומסיו, וצ"ב איך שייך זה לבקשת משה לראות רק "הארץ הטובה" הזאת

אָעפֿרָה נָא וְאַרְאֶהָ [את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְבֵּנָן]. נאָכדעם שטייט [וַיֹּאמֶר ה' אֵלֵי רַב לִךְ אֶל תּוֹסֵף דְּבַר אֵלֵי עוֹד בְּדָבָר הַזֶּה], עֲלֵה רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וְשֵׂא עֵינֶיךָ יְמָה וְצַפְנָה וְתִמְנָה וּמִזְרְחָהּ וּרְאֵה [בעיניך] את הארץ. זאגט רש"י^א, זאגט ער פשט, און אזוי זאגן חכמינו ז"ל (תנחומא מקץ סימן ט, מכילתא סוף בשלח פ"ב, ספרי פנחס פיסקא ד. ועי' בעלי התוספות סוף האזינו), דער בורא כל עולמים האט געזאגט [בקשת "אָעפֿרָה" נא "וְאַרְאֶהָ" את הארץ], דעם "אָעפֿרָה נָא" דאס קען איך דיר נישט צוליב טון, נאר דעם "וְאַרְאֶהָ", 'ווייזן' וועל איך דיר, איבערדעם שטייט דערנאך (ברכה לד, א) [וַיַּעַל מֹשֶׁה וְגו' אֶל הָר נָבו רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וְגו'] וַיִּרְאֶהוּ ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ [את הגלעד וגו' ואת כל ארץ יהודה עד הים האחרון, ואת הנגב ואת הכפר בקעת ירחו וגו'].

^א בישמח משה כתב שהובא בספר כתנות אור בשם הגאון מהרש"ך בספרו ברכת שמואל, עכ"ל. [ומ"ש מהרש"ך נראה דצ"ל מהרש"ק, והכוונה על הגאון ר' [אהרן] שמואל קיידאנובער בעל הגהות תפארת שמואל על הרא"ש וש"ס, ושו"ת אמונת שמואל, וספר ברכת הזבח על מסכתות הש"ס בסדר קדשים, וספר ברכת שמואל על התורה. היה רב בהרבה עיירות גדולות. נפטר י"ט תמוז תל"ו. היה אביו של בעל "קב הישר"].

והובא זה גם בנחל קדומים להחיד"א (בפרשתן) בזה הלשון: בצאתי מעיר הקודש ועברתי בארץ מצרים, שם ראיתי ספר שערי תורה להרב מאר"י זיין ז"ל כתב יד, שהביא משם הרב ברכת הזבח בספר דרשותיו הנקרא ברכת שמואל שכתב מאמר הלז בנוסח זה, כשרצה משה ליכנס לארץ אמר לו הקב"ה, משה אני כתבתי עליך שחכם אתה ואתה רוצה ליכנס לארץ, אם כן אין אני קוברך.

^ב בגמרא (סוטה יד.) דרש רבי שמלאי, מפני מה נתאווה משה רבינו ליכנס לארץ ישראל, וכי לאכול מפריה הוא צריך או לשבוע מטובה הוא צריך, אלא כך אמר משה, הרבה מצות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בארץ ישראל, אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי וכו'.

^א ברש"י (ג, כז). וַיֹּאֶה וְאַרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה, אני מראה לך את כולה, שנאמר (ברכה לד, א) וַיִּרְאֶהוּ ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ.

[ובספרי פינחס שם הובא בילקוט כאן רמז תתכג, ובילקוט ברכה (רמז תתקסד) בפסוק וַיִּרְאֶהוּ ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ, אמרו] הראהו הקב"ה מה שיהיה משעת בריאת העולם עד תחיית המתים¹, דער בורא כל עולמים האט אים געוויזן 'אלדינגס' וואָס ס'וועט זיך טאָן, אין דעם פסוק [נזכר הכל, ווי] דער מדרש (ילקוט ברכה) רעכנט אויס, אַת הַנֶּגֶב וְאֶת הַפָּכָר, כָּכָר מִיֵּינַט מֵעַן [מהפכת] "סדום" [ועמורה, שנאמר וְאֶת הַפָּכָר, ולהלן הוא אומר (וירא יט, כה) וַיִּהְיֶה אֶת הָעָרִים הָאֵל וְאֶת כָּל הַפָּכָר]. בְּקֶעֶת יִרְחוֹ [מלמד שהראהו גוג וכל המונו שעתידין ליפול בבקעת ירחו], אויף אַלעמען זאָגט ער [בפסוק ובמדרש] אַז מ'האָט אים 'אַלעס' געוויזן. - לכאורה סדום איז דאָך שוין געווען פון פריער, וואָס האָט מען געדאַרפט צו ווייזן, מאי דהוה הוה. (עיין הקושיא להלן באורך). -

און אין מדרש רבה פרשת מסעי (כג, ה) אויף דעם פסוק זאת הארץ אשר תפל לכם בַּנְּחֻלָּה (מסעי לד, ב), זאָגט דער מדרש אויך אַזוי, מלמד שהראה הקב"ה למשה [כל מה שהיה ועתיד להיות וכו'] דור ודור ודורשיו, דור ודור ושופטיו, דור ודור ומנהיגיו, דור ודור ופושעיו, דור ודור וחומסיו וגזלניו, אַזוי שטייט אין מדרש. און לעולם דאָס איז דאָך די זעלבע ראיָה וואָס ס'שטייט דאָ [בפרשת ואתחנן וַיִּרְאֶה בְּעֵינָיו, ובפרשת ברכה] וַיִּרְאֶהוּ ה', ווי דער מדרש זאָגט איבערדעם ווייל ער האָט פאַרלאַנגט אראה את הארץ הטובה האט מען אים דאָס אַלעס געוויזן, וַיִּרְאֶהוּ ה', השי"ת האט אים געוויזן אַלדינגס וואָס ס'וועט זיין, ליגט דאָך אין דעם די זעלבע זאָך. [ובפירוש מהרז"ו במדרש שם, שלומדים גזירה שוה מפרשת ברכה, דבשניהם כתיב זאת הארץ].

(ב) לכאורה ברויך מען צו פאַרשטיין, ער האָט פאַרלאַנגט ער האָט געוואָלט זען "ארץ ישראל", [וכמו שאמר] וַאֲרָאָה אֶת 'הָאָרֶץ' הַטּוֹבָה, פאַרוואָס האָט מען אים געוויזן קודם די 'גאַנצע וועלט', מסוף העולם ועד סופו [וכלשון המדרש, רבי אליעזר אומר נתן כח בעיניו של משה וראה 'מסוף העולם ועד סופו'].

דאָס קען מען נאָך אפשר פאַרענטפערן, ווייל לעתיד שטייט דאָך (ילקוט ישעי' רמז תקג) וועט דאָך די 'גאַנצע וועלט' נכלל זיין אין 'ארץ ישראל', דער מלך המשיח וועט דאָך כובש זיין את כל העולם, און דעם וואָס מ'איז כובש כדין האָט דאָך דעם דיין פון ארץ ישראל², [ולכן כיון שלעתיד יתפשט ארץ ישראל בכל העולם] האָט מען אים געוויזן וואָס ס'וועט זיין [בכל העולם].

אַבער [עדיין יש להבין מה שהראו לו גם] אַלע מאורעות [שיהיה בכל העולם קודם הגאולה, כשעדיין הוא חוץ לארץ]. איבערהויפט דאָס וואָס ס'איז שוין 'געווען' [קודם ימי משה], און סדום איז דאָך [טאַקע] אין 'ארץ ישראל' [אבל על זה קשה דהלא כבר היה ומאי דהוה הוה], פאַרוואָס האָט מען אים דאָ געוויזן [כל זה].

איבערהויפט דאָס לשון וואָס ס'שטייט דאָרט אין מדרש [רבה פרשת מסעי], - ס'איז דאָך די זעלבע ראיָה [שהכל היתה בזמן אחד, כשאמר לו עלה ראש הפסגה וראה בעיניך

¹ וכן פירש רש"י (ברכה לד, ב) בפסוק עד הַיָּם הָאֲחֵרִים, דבר אחר אל תקרי 'הים' האחרון אלא 'היום' האחרון, הראהו הקב"ה כל המאורעות שעתידין ליארע לישראל עד שיחיו המתים.

² עיין בויואל משה (מאמר ב סוף סימן קי), ובשו"ת דברי יואל (סימן פה אות יד), ובס"ג וארא תשי"ג, וס"ג בהעלותך תשט"ו.

וגו', - שטייט אין מדרש [שהראה לו] דור ודור ודורשיו ושופטיו ומנהיגיו [והרי שהראה לו גם את "האנשים" מכל הדורות, ועל זה צ"ב] וואָס אַ שייכות האָט דאָס [עם ראיית "ארץ ישראל"], וואָס האָט מען אים דאָ געוויזן אַלדינגס וואָס ס'וועט זיך טוהן [בין אנשי הדורות] פון בריאת העולם ביז תחיית המתים, ווי קומט דאָס צו "ארץ ישראל", ער האָט נאָר פאַרלאַנגט אַעבֶּרָה נאָ וְאַרְאָה אֶת "הָאָרֶץ הַטּוֹבָה" וגו' "הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְבֵּן", דאָס האָט ער געוואָלט זען, ער האָט געוואָלט זען "ארץ ישראל", פאַרוואָס האָט מען אים דאָ געוויזן לכאורה ["אַלעס"].

אַז דער בורא כל עולמים האָט אים געוואָלט ווייזן 'אַלעס', מילא דאָס האָט געקאָנט זיין פריער אויך, לכאורה האָט דאָך עס נישט קיין שייכות מיט דעם [במה שביקש וְאַרְאָה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה], משה רבינו איז דאָך אַלדינגס נגלה לפניו [גם בשאר זמנים], אָבער מיט דעם וְאַרְאָה נאָ וואָס ער האָט דאָ פאַרלאַנגט, און דער מדרש זאָגט ער האָט אים געוויזן אויף דעם [ארויף] 'אַלדינגס' וואָס ס'וועט זיך טאָן, דאָס קער דאָך נישט צו דער בקשה פון "וְאַרְאָה אֶת הָאָרֶץ" אַז מ'זאל אים ווייזן אַלע מאורעות, אַלעס וואָס ס'וועט פאַרקומען, אַלע דורות וואָס ס'וועט זיך טון [בתוכם], שטייט דאָך אויך איז דאָ דערויף דרשות, אַזוי ווי ער רעכנט אויס אין פאַרשידענע מקומות אין מדרש איז דאָ אַלץ לשונות, ס'איז אַלץ אַנדערע לשונות.

אויף איין פלאַץ זאָגט ער הראה לו האיך עתידין לחטוא, ס'איז טאָקע דאָ אין מדרש רבה [במקום אחר] אין די וואָכעדיגע סדרה¹, ער האָט אים געוויזן האיך עתידין לַחַטָּא [והאיך עתידין לַגְלוּת, והאיך הם עושין תשובה] והאיך עתידין לַהֲגָאֵל, וויאָזוי זיי וועלן זינדיגן און וויאָזוי זיי וועלן אויסגעלייזט ווערן, מ'האָט אים אַלעס געוויזן, [ולכאורה] דאָס האָט דאָך נישט צו דער בקשה.

- און דער מדרש פירט אויס ווייטער² (ב, כג) מיט דעם בַּצֵּר לָךְ וּמִצָּאוֹךְ וגו', אַז מתוך תשובה וועלן זיי אויסגעלייזט ווערן, מתוך הקץ און מתוך תשובה, ער רעכנט אויס, [כמו שנאמר] בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים וְשָׁבַת עַד ה' אֶלְקֶיךָ. -

על כל פנים ברויך מען צו פאַרשטיין ווי דאָס קומט אַהער [לבקשת משה לראות את הארץ, מה שהראו לו המאורעות של כל הדורות].

¹ בדברים רבה (ב, כב) על הפסוק כי תוליד בנים: רבנן אמרי יתברך שמו של הקב"ה שיודע מה היה ומה עתיד להיות, דכתיב (ישעי' מו, י) מגיד מראשית אחרית וגו', כיצד בפרשה זו הראה משה לישראל אם חטאו היאך הם עתידים לגלות והיאך הן עושין תשובה והיאך הם נגאליים. היאך הם עתידין לחטוא דכתיב ועשיתם הרע בעיני ה', ואח"כ והפיץ ה' אתכם בעמים, ואח"כ בצר לך ומצאוךוכו'.

² בדברים רבה (שם, כג): דבר אחר, אמר ר"א כשנגאלו ישראל ממצרים לא נגאלו אלא מתוך חמשה דברים אלו, מתוך צרה, ומתוך תשובה, ומתוך זכות אבות, ומתוך רחמים, ומתוך הקץ. מתוך צרה, דכתיב (שמות ב, כג) ויאנחו בני ישראל, מתוך תשובה דכתיב (שם) ותעל שועתם, מתוך זכות אבות דכתיב (שם, כד) ויזכור אלקים את בריתו, ומתוך רחמים דכתיב (שם, כה) וירא אלקים את בני ישראל, מתוך הקץ [דכתיב] (שם) וידע אלקים. ואף לעתיד לבא אין נגאליים אלא מתוך חמשה דברים הללו, מתוך צרה דכתיב בצר לך, הרי מתוך צרה, ושבת עד ה' אלקיך, הרי מתוך תשובה, כי קל רחום ה' אלקיך הרי מתוך רחמים, ולא ישכח את ברית אבותיך, הרי מתוך זכות אבות, ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים, הרי מתוך הקץ. ודוד פירש אותן, וירא בצר להם (תהלים קו, ד) הרי מתוך צרה, בשמעו את רנתם (שם) הרי מתוך תשובה, ויזכור להם בריתו (שם, מה) הרי מתוך זכות אבות, ויתן אותם לרחמים (שם, מו) הרי מתוך רחמים, הושיענו אלקי ישענו וקבצנו והצילנו מן הגוים (שם, מז) הרי מתוך הקץ.

ג

קושיות ודיוקים בפסוק כי תוליד בנים

קושיא ג

בפסוק כי תוליד בנים, יש להבין מה צורך להקדמה זו שילידו בנים ובני ובנים

(ג) ווייטער שטייט: **כִּי תוֹלִיד בָּנִים וּבָנֵי בָנִים וְנוֹשְׁנָתָם בְּאֶרֶץ [וְהִשְׁחַתָּם וְעָשִׂיתָם פֶּסֶל תְּמוֹנֹת כָּל], שְׁטִיט וְעָשִׂיתָם הָרַע [בְּעֵינֵי ה' אֱלֹקֶיךָ לְהַכְעִיסוֹ], הָעִידְתִּי בָכֶם הַיּוֹם [אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ כִּי אֲבֹד תֵּאבְדוּן מִהָרַע מֵעַל הָאָרֶץ וּגו']**.

לכאורה ברויך מען פֿאַרשטיין, וואָס איז די הקדמה **כִּי תוֹלִיד בָּנִים וּבָנֵי בָנִים**, נו אודאי ווייסט מען אַז ס'גייט [אדורך כמה] דורות ווערן געבוירן קינדער [ובני בנים ומתיישנים בארץ, ומה לו לומר] **כִּי תוֹלִיד בָּנִים וּבָנֵי בָנִים וְנוֹשְׁנָתָם בְּאֶרֶץ**.

די גמרא (גיטין פח.) דרש'נט אויף **וְנוֹשְׁנָתָם**, כמנין "וְנוֹשְׁנָתָם" [שבגימטריא תתנ"ב], תתנ"ב שנה האבן זיי געדאַרפט צו זיין אין ארץ ישראל, האָט מען זיי מֵאַרְיָךְ אָף געווען. און הקב"ה האָט ממחר געווען בשתי שנים [פריער, כדי] ס'זאל נישט נתקיים ווערן חלילה דער אָבֹד תֵּאבְדוּן. מִהָרַע דֶּהֱקַב"ה איז תתנ"ב שנים", דער פסוק זאָגט אַז מ'וועט זינדיגן וְעָשִׂיתָם הָרַע, און אַזוי לאַנג וועט עס דויערן און ס'וועט אויסהאַלטן, און צום סוף וועט חלילה זיין אַזוי ווי ס'העט געווען [לולי הקדמת הב' שנים], אַזוי ווי ער זאָגט ווייטער חלילה **כִּי אֲבֹד תֵּאבְדוּן**. נאָר הקב"ה האָט מִמֶּהָר געווען מיט צוויי יאָר, ס'זאל נישט חלילה נתקיים ווערן בפועל חס ושלום קיין אַבְדוֹן לגמרי חלילה אויפן כלל ישראל.

[וא"כ קשה] אַז ס'שטייט שוין "וְנוֹשְׁנָתָם" [דהיינו] כמנין תתנ"ב שנה, ווייסט מען דאָךְ אַז ס'גייט דורך דורות מיט קינדער, וואָס איז די הקדמה "כִּי תוֹלִיד בָּנִים וּבָנֵי בָנִים", וואָס דאַרף ער מיר [דאָס] זאָגן, ער קען 'גלייך' [=מיד] אָנהייבן נעבעך מיט דעם, ביי דער השחתה [וְהִשְׁחַתָּם וְעָשִׂיתָם פֶּסֶל], וואָס איז דער [הקדמה] **כִּי תוֹלִיד וּגו'**.

[ובשלמא ההקדמה של וְנוֹשְׁנָתָם בְּאֶרֶץ, מובן גם לפי פשוטו (מלבד הדרש כמנין תתנ"ב)], אַזוי די מפרשים טייטשן דאָךְ אַזוי, די ראשונים (עי' בעלי התוס' וחזקוני ורמב"ן, וכ"כ בכלי יקר), אַז מיט דעם וואָס עטץ וועט דאַרט נתיישב ווערן וועט מען זיך נישט אינאַכט נעמען, מ'וועט זיך גוט געפונען, וועט מען זיך מייאש זיין פון דעם שלעכטן [עונש]. זעט אויס פון דער ישיבה, פון דער לאַנגער ישיבה וואָס זיי זענען געזעסן מתוך שלוה [הרבה שנים], וועט זיך שוין דאַכטן, חלילה דאַכטן אַז מ'מעג שוין טוהן וואָס מ'ויל. [אָבער ההקדמה של כִּי תוֹלִיד בָּנִים, זה אינו מובן]. וואָס איז דאָס גיווענדט אין דעם **כִּי תוֹלִיד בָּנִים וּבָנֵי בָנִים וְנוֹשְׁנָתָם בְּאֶרֶץ** ער שטעלט אָהער [אלץ הקדמה].

ד

קושיא ד

במדרש מביא הפסוק כָּרָבָם בֵּין חֲטָאוֹ לִי, ודורש דהכוונה שע"י הגדולים באים כל הדור לחטוא, וצ"ב השייכות לכאן דער מדרש זאָגט אין מדרש רבה^ט **כִּי תוֹלִיד בָּנִים וּבָנֵי בָנִים**, הדא הוא דכתיב (הושע ד, ז) **כָּרָבָם בֵּין חֲטָאוֹ לִי**, - אַזוי שטייט דאָ אין די וואָכעדיגע סדרה אין מדרש

^ח בגמרא (גיטין פח: ובסנהדרין לח.) עולא אמר: שהקדים שתי שנים לנושנתם. אמר רב אחא בר יעקב, שמע מינה, מִהָרַע דְּמִרְיָ עֲלָמָא, תְּמַנִּי מָאָה וְחֲמִשִּׁין וְתַרְתִּין הוּוּ.

^ט בדברים רבה (ב, יט) **כִּי תוֹלִיד בָּנִים**. זה שאמר הכתוב (הושע ד, ז) **כָּרָבָם בֵּין חֲטָאוֹ לִי** כְּבוֹדָם בְּקָלוֹן אָמִיר, מהו כָּרָבָם, אמר רבי שמואל בר נחמני שכל מה שהגדולים עושין, הדור עושה. כיצד: הנשיא מתיר, ואב ב"ד

רבה אויף דעם פסוק פי תוליד בנים, - כָּרְבָם כֵּן חָטְאוּ לִי, תני רבי שמעון בן יוחאי כל פירצה שאינה מן הגדולים אינה פירצה, אַז ס'איז נישט מן הגדולים. כיצד, הַנְּשִׂיא מִתִּיר, הָאֵב בֵּית דִּין אומר 'הנשיא מתיר ואני אוסר', אַסְרִי עַר אויך שוין נישט, וְבֵית דִּין אומרים 'הָאֵב בֵּית דִּין מתיר ואנו אוסרים', אַסְרִי זיי אויך שוין נישט, וְהָעַם אומרים 'הבית דין מתירים ואנחנו אוסרים', נמצאו חטאו כולם, מי חייב, הנשיא שְחָטָא, ס'איז אויף זיי [הגדולים] אָנגערופן, ווייל דער נשיא האָט געזינדיגט איבערדעם זינדיגט דאָס גאַנצע דור, איבערדעם שטייט "כָּרְבָם" כֵּן חָטְאוּ לִי, פון די 'גרויסע' [מלשון רב וגדול], אַזוי זאָגט דער מדרש.

(ד) לכאורה דאָס האָט דאָך גאַרנישט קיין שייכות דער דרש, אָהער צו דעם פסוק פי תוליד בנים ובני בנים.

ה

ובפשטות יש לתרץ דעיקר השייכות לכאן הוא רק דרש האחרון בפסוק כרובם וגו', דמיירי מריבוי בנים ובני בנים. ושאר הדרושים הוא רק כדרך המדרש שמביא כמה דרשות על פסוק אחד, בשביל דרש האחרון השייך להפסוק נאָר ער פירט ווייטער [=שממשיך לומר] - ווי דער דרך המדרש - נאָך פֿשְטִים, "כָּרְבָם" זאָגט ער [שְהִרְבִּיתִי לֵהֶן עוֹשֵׂר] כ'האָב זיי מער 'עוֹשֵׂר' משפיע געווען, האָבן זיי געזינדיגט, ער זאָגט אַסאָך פשטים.

צום סוף לאָזט ער אויס, דבר אחר "כָּרְבָם", לפי שְהִרְבִּיתִי להם בנים, כ'האָב זיי מְרַבֵּה געווען 'בנים', חטאו לי יותר, שנאמר פי תוליד בנים ובני בנים. [ויש לפרש דלכן] ברענגט ער דעם גאַנצן דרש [=כל הפשטים] וועגן דעם 'אויספיר' אַז ס'איז וועגן דעם [מה שחטאו], ווייל פי תוליד בנים.

ו

קושיא ה

אבל אכתי יש להבין, חדא דגם דרוש האחרון צריך ביאור, וכי מה שחטאו היה בשביל שהולידו בנים ובני בנים? (ה) אָבער דאָס אַליין ברויך מען אויך פאַרשטיין, איז דען דער חטא געווען ווייל מ'האָט זיי מרבה געווען בנים, פי תוליד בנים ובני בנים, דורך 'דעם' האָבן אידן געזינדיגט?, וואָס פאַר אַ שייכות האָט דאָס מיטן חטא, דער פי תוליד בנים ובני בנים.

ז

ועוד דכלל הוא בידינו מהישמח משה, דכשהמדרש מביא כמה דרשות צריך שיהיה לכל דרש איזה שייכות לאותו פסוק, ואם כן הדרא קושיא ד לזכותה

(ד) איבערהויפט איז דאָך אַ כלל, אַזוי ווי ס'שטייט אין ישמח משה, אַז ס'שטייט "זה שאמר הכתוב" אין אַ מדרש, אַ דרש, דאָרף דאָס אויך האָבן אַ

אומר "הנשיא מתיר ואני אוסר"? והדיינים אומרים "אב ב"ד מתיר ואנו אוסרים"? ושאר הדור אומרים "הדיינים מתירין ואנו אוסרים"? מי גרם לכל הדור לחטוא, הנשיא שחטא תחלה. דבר אחר, כָּרְבָם כֵּן חָטְאוּ לִי וכו', כל שהרביתי להן עוֹשֵׂר כֵּן חָטְאוּ לִי, שנאמר (הושע ח, ד) כִּסְפָם וְזָהָבָם עָשׂוּ לָהֶם עֲצָבִים וכו', דבר אחר כל שהרביתי להן בנים כֵּן חָטְאוּ לִי, שנאמר פי תוליד בנים וגו'. - ובבראשית רבה (כו, ה) איתא, תני רבי שמעון בן יוחאי כל פירצה שאינה באה מן הגדולים אינה פירצה.

'עיינן בישמח משה (ריש פרשת דברים). אַלֶּה הַדְּבָרִים, במדרש רבה (דב"ר א, ב) זה שאמר הכתוב (משלי כח, כג) מוֹכִיחַ אָדָם אַחֲרֵי חַן יִמְצָא מִמֶּחֱלִיק לְשׁוֹן. הנה הגם דאיתא שם בסמוך, רבי פנחס בשם רבי חמא בר חנינא אמר מוכיח זה משה, מכל מקום ודאי ד"סתם המדרש" ודאי כיון לכוונה אחרת במה שאמר "זה שאמר הכתוב" [מוכיח אָדָם], דאם לא כן היה לו לפתוח [רק] בדברי רבי פנחס, ולומר רבי פנחס אמר מוכיח זה משה, אלא ודאי דכונת "סתם המדרש" הוא לדבר אחר וכו'. ואם כן יש להבין כונת סתם המדרש.

שטיקל שייכות [גם הדרש שבתחלת דברי המדרש], כאַטשיג ער פירט דערנאָך אויס אַ
[אנדערן] פשט [שהוא עיקר השייכות להפסוק, אָבער] ס'דאַרף צו האָבן אַ שייכות [גם
בדרשות הראשונות].

[ואם כן הדרא קושייתן] דאַרף האָבן דער ערשטער דרש וואָס ער זאָגט דאָ אָט, אַז
דאָס גאַנצע [חטא הדור] שטאַמט פון די 'מנהיגים', דאָס דאַרף אויך האָבן אַ שייכות
מיט דעם דרש, [דער] פֿי תוליד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים.

ח

קושיות ודיוקים בהפטר "נחמו"

קושיא ו

יש להבין אומרו פֿי לְקַחְהָ מִיד ה' כְּפָלִים, דבשלמא הנחמה "בכפלים" הוא ממדת טובו יתברך
שדרכו להטיב יותר מן הראוי, אבל איך שייך שהעונש יהיה "בכפלים" שהוא יותר מן הראוי

מ'זאג מיר אין דער היינטיגער הפטורה (ישעי' מ, א):

נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמַר אֱלֹקֵיכֶם, דְּבַרוּ עַל לֵב יְרוּשָׁלַיִם וּגּוֹ' פֿי מְלָאָה צָבָאָה פֿי
נִרְצָה עֲוֹנָהּ, פֿי לְקַחְהָ מִיד ה' כְּפָלִים בְּכָל חַטָּאתֶיהָ.

[ואיתא במדרש ובמפרשים בביאור המשך הכתוב, דכפל הלשון נחמו נחמו, הוא] אַ נחמה
בכפלים, [וכהמשך הכתוב] ווייל דער עונש [שלקחה מיד ה'] איז אויך געווען כפלים [בכל
חטאתיה, על כן גם הנחמה יהיה בכפלים].

ו) לכאורה איז דאָך אַ גרויסע קשיא [על אומרו פֿי לְקַחְהָ מִיד ה' כְּפָלִים]. מילא
'נחמה' בכפלים [זה שפיר מובן, ווייל] השי"ת גיט 'מער', [מחמת] מדת טובו, ס'איז
דִּרְכּוֹ לְהַטִּיב, מדה טובה מרובה ממדה פורענות (סוטה יא.). אָבער ווי קען זיין אַ
'פורענות' מ'זאָל נעמען כפלים, [הלא] קודשא בריך הוא לא עביד דינא בלא דינא
(ברכות ה:), איז דאָך עס שלא כדין [אם העונש יותר מן החטא].

ט

רש"י שטעלט זיך דערויף דאָרט אויפן אָרט אין נ"ך, ווי איז פאַרהאַנדן [שיהיה
מדתו של הקב"ה לשלם לאדם כפלים בחטאו]. זאָגט ער"א, ברענגט ער [שכן מצינו] אַ פסוק
[וְשַׁלַּמְתִּי רָאשׁוֹנָה] "מְשֻׁנָּה" [עֲוֹנָם וְחַטָּאתָם] (ירמ' טז, יח).

נאָר לכאורה פון דאָרטן [מהפסוק מְשֻׁנָּה עֲוֹנָם] איז דאָך אויך ווייטער קשה די
קשיא [דסוף סוף היאך מדתו של הקב"ה לשלם לאדם כפלים בחטאו].

,

כ'האָב שוין פאַריאָר [בפרשת ואתחנן תשט"ז]² גערעדט דערפון, שוין געזאָגט
פשט, כ'וועל היצט נישט איבער'חזרן, אָבער וואָס מ'קען [נאָך באופן אחר] זאָגן
[בביאור הכתוב] פֿי לְקַחְהָ מִיד ה' "כְּפָלִים".

¹ ברש"י (ישעי' מ, ב) פֿי לְקַחְהָ וּגּוֹ'. [תרגם יונתן] אַרִי קְבִילֵת כָּס תַּנְחוּמִין מִן קֶדֶם ה' כָּאֵלּוּ לְקַחְהָ עַל חַד תִּרְיִן בְּכָל
חַטָּאתָהּ. ולפי פשוטו יתכן לפרש פֿי לְקַחְהָ פורענות כפלים, ואם תאמר היאך מדתו של הקב"ה לשלם לאדם
כפלים בחטאו, מצינו מקרא מלא (ירמיה טז, יח) וְשַׁלַּמְתִּי רָאשׁוֹנָה מְשֻׁנָּה עֲוֹנָם וְחַטָּאתָם.

² בכל הג' סעודות, שאמר אז רבינו על זה כמה דרכים, ונדפס בחידושי תורה תשט"ז פרשת ואתחנן, בסעודת
ליל ש"ק (עמוד תרגם ד"ה וכוה), ובסעודה ב' (עמוד תרגם-תרגם), וסעודה ג' (תרגם-תרגם).

ומן הראוי לציין כאן למה שכתב בסדר השתלשלות כתיבת החידושי תורה [ע"י הרה"ח ר' נפתלי
לעבאוויטש שליט"א, מכותבי החידושי תורה בימים ההם] הנדפס בסוף חידושי תורה תשט"ז (מהדורא חדשה) וז"ל

יא

קושיא ז

בפרשת תרומה בפסוק "דבר" אל בני ישראל ויקחו לי תרומה, מביא המדרש את הפסוק דכאן "דברו" על לב ירושלים, דאין "דבר" אלא לשון פיוס

דברו על לב ירושלים. שטייט אין מדרש (ילקוט תרומה רמז שסג) - און דער בעל הטורים ברענגט עס צו - [אין] פרשת תרומה, [בפסוק] דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה, זאגט דער מדרש אין דבר אלא לשון פיוס, זאלסט זיי מפיס זיין, שנאמר דברו על לב ירושלים וקראו אליה כי מלאה צבאה כי נרצה עונה.

וצריך ביאור אמאי הוצרכו לפיוס בעת גדולתם של ישראל בהקמת המשכן, ומהו השייכות בין הקמת המשכן לפיוס דלעתיד

ז) כ'האב מיך שוין 'דעמאלטס' שוין געשטעלט (בפרשת תרומה ס"ג תשי"ז)², וואס איז דער פיוס [בפסוק ויקחו לי תרומה].

מילא דא [בפסוק דברו על לב ירושלים] שטייט דברי פיוסין, כי נרצה עונה, מלאה צבאה. אבער דארטן, אז מ'האט געהייסן נעמען ויקחו לי תרומה, וואס איז דער פיוס, [און] ער גלייכט עס צו [להפיוס דדברו על לב ירושלים].

יב

קושיא ח

גם צריך ביאור מה שהזכיר לשון "דברו" על לב ירושלים, על ענין הפיוס, והלא בכל מקום "דיבור" הוא לשון קשה ולא לשון רכה ופיוס

ח) און דערנאך וואס איז עפעס [הלשון] "דברו", 'איבעראל' איז דיבור לשון קשה, [ואילו 'כאן' מצינו] דער מדרש זאגט אז ס'שטייט "דברו" מיינט מען פיוס, אזוי ווי ס'שטייט "דברו" על לב ירושלים, טאקע הא גופא קשיא, איבעראל זאגן חכמינו ז"ל (תנחומא צו סימן יג) כל מקום שנאמר דיבור איז לשון קשה, און [כל מקום שנאמר] אמירה איז אמירה רכה, און דא ווידער [מצינו כי] דיבור הייסט גאר פיוס, דיבור הייסט א לשון פיוס, לכאורה ברויך מען דאך צו פארשטיין דאס אליין, וואס עפעס "דברו", פארוואס עפעס פונקט "דברו" על לב ירושלים, ער העט געדארפט צו זאגן "אמרו" על לב, דאס איז דאך אמירה רכה, דברי פיוסין, העט ער געדארפט צו זאגן "אמרו" על לב ירושלים, וואס איז דער "דברו" על לב ירושלים.

בתוך הדברים: בקיץ שנת תשט"ז לפ"ק כששלחנו את התורות לשעראן ספרינג להראותם לרבינו, היו שם כמה רבנים שראו הכתבים ביד רבינו ז"ל, ושאל אחד מהרבנים על זה, והשיב להם רבינו: "מיינע תלמידים שרייבן אפ מיינע תורות". ומי שסיפר לנו זאת אמר שהיה ניכר על רבינו איך שהי' שבע רצון ב"ה, עכ"ל.

[ואולי כי יען שבשנת תשי"ז כבר היה נפוץ וידוע הקונטרסים דשנת תשט"ז ותשי"ז, על כן מזכיר כאן רבינו להדיא שאמר כך אשתקד כמראה מקום להקונטרסים, ושאינו רוצה לחזור בזה, כי כבר היה נדפס וידוע].

ומענין התורה ההוא, כתב עוד שם (הרה"ח הנ"ל) וז"ל: בפרשת ואתחנן תשט"ז היה "לעכטיגע שלש סעודות", שעדיין היה אז קודם הזמן מוצש"ק ולא היו יכולין לכבות את העלעקטער, וזה היה מטעם שבאותן הימים היה לרבינו יסורים נוראים על יד ימינו [עד שלא היה יכול להגביה את הכף בידו הימיני לקרבו לפיו לאכול, אבל לא רצה לאכול ביד שמאלו בשום אופן, וע"כ הכריח ביד שמאלו את יד ימינו להגביה הכף וכך אכל באותן הימים אף שעלה לו בקושי גדול] ולקח אז תרופות להשקיט היסורים ולא רצה ליקחם בשב"ק, ולכן היה ממהר לערוך סעודה שלישית קודם זמן יציאת שבת כדי שיוכל ליקח התרופות במקדם.

² נדפס בדברות קודש לשובבי"ם ח"ב (עמוד תסה), ובחידושי תורה תשי"ז (עמוד תקכד).

יג

ביאורי הקושיות בפסוקי ואתחנן

הקדמה לביאור קושיא א-ב

ממה שאמרתי אשתקד, בביאור הנמרא דסומה

[חכם לב יקח מִצֻּת] זה משה, שכולן נתעסקו בביזה והוא עסק בעצמות יוסף

לאָמיר זען. קודם וועל איך זאָגן [לבאר] דעם מדרש, כתבתי עליך שחכם אתה

[שנאמר] חכם לב יקח מִצֻּת [ואתה רוצה ליכנס לארץ].

[ויתבאר בהקדם], פֿאַריאַר^י האָב איך געטייטשט:

די גמרא זאָגט (סוטה יג.) חכם לב יקח מִצֻּת, זה משה, שכל ישראל כולן עסקו

בביזה, והוא עִסק בעצמות יוסף.

יד

קושיא א בגמרא סומה

למה קראוהו למשה דייקא בשם "חכם", על שעסק בעצמות יוסף

א [פרעגט דאָך דער מהרש"א, ער העט געדאַרפט צו זאָגן ער איז אַ "צדיק", אַ

"חסיד", - כ'האָב שוין נעכטן נאַכט געשמועסט פון דעם וואָס ער זאָגט "חכם", -

פאַרוואָס שטייט עפעס "חכם" לב, אַ "חכם" איז דער שְׂבַח?

טו

קושיא ב בגמרא סומה

להבין יתור וכפל הלשון, שכל ישראל "כולן" נתעסקו בביזה

ב [דערנאָך וואָס איז דאָס לשון "כל" ישראל "כולן", - דאָס שטייט אין ישמח

משה^{טו} שטייט אויך דער דיוק - כל ישראל "כולן", וואָס עפעס צוויי מאָל [לשון

"כל"].

איבעראַל [כשכופלין לשון כל] קען מען זאָגן [שבא להורות] אַז מ'זאָל נישט מיינען

[שהוא רק] "רוב". אַזוי ווי דער טורי זהב זאָגט (או"ח תקפב, ג) [על מה לשון תפלת ימים

נוראים, מְלוּךְ עַל] "כָּל" הָעוֹלָם "כָּלוּ", איין מאָל "כָּל" קאָן אַמאָל אַרויפגיין אויף אַ

"רוב", [על דרך שאמרו] רובו ככולו (נזיר מב.), איבערדעם שטייט נאָכאַמאָל [מְלוּךְ עַל]

כָּל הָעוֹלָם "כולו".

אבל בכאן אינו מובן לפרש כן דבא לשלול רובו, ואם כן] וואָס האָט ער דאָ געוואָלט

מדייק זיין כל ישראל "כולן" [נתעסקו בביזה], און נאָר טאַקע 'ער' [משה רבינו] האָט

עוסק געווען, בעצמות יוסף האָט ער עוסק געווען.

טז

קושיא ג בגמרא סומה

למה נאמר על משה חכם לב יקח מִצֻּת, על שעסק במצוות עצמות יוסף, והלא גם לקיחת הביזה היה מצוה מפורשת

כ'האָב פֿאַריאַר געזאָגט פשט.

^י בפרשת ואתחנן תשט"ז בליל ש"ק, נדפס בחידושי תורה תשט"ז (עמוד תרנו-תרנז). וגם כאן במה שאמר "פֿאַריאַר" ולא כברגיל שהיה דרכו לומר בסתם כ'האָב "אַמאָל" געזאָגט, אולי הסיבה לזה כנזכר, יען שכבר התחילו להדפיס קונטרסים בודדים מחידושי תורתו [עד שאחר כך נתקבצו כולם לפונדק אחד ונדפסו בכרכי חידושי תורה תשט"ז ותשי"ז] והיו ידועים דברי הקונטרסים בקרב תלמידיו.

^{טו} בישמח משה (בפרשתן, ד"ה אך כדי להבין) הביא כמה קושיות על גמרא זו, ובאמצע כתב וז"ל: וגם כן יש לדקדק תיבת "כולן" מיותר, ואיך שייך לומר כל ישראל "כולן", והן אמת דבעין יעקב השמיט תיבת כולן, היינו מפני שהיה זה הלשון תמיה בעיני המעתיק, ולכן חשבוהו לטעות, אבל בספרי הש"ס איתא, דכל דבריהם בדקדוק נאמרים אין פהם נפתל ועקש ושפת יתר.

ג] לכאורה איז דאָ טאַקע [נאָך] אַ קשיא, ער האָט עוסק געווען אין עצמות יוסף, טאַקע אַ גרויסע "מצוה", אָבער דער [לקיחת] רכוש איז דאָך אויך געווען אַ "מצוה", [כדאיתא בגמרא (ברכות ט.) על הפסוק (בא יא, ב) דָּבַר נָא בְּאֲזֵנֵי הָעָם וְיִשְׁאַלּוּ וְגו', אמר לו הקב"ה למשה] בבקשה ממך הזהירם על כך שלא יאמר אותו צדיק [וְעִבְדִּים וְעֲנֻ אֹתָם (לך טו, יג-יד) קיים בהם, וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בְּרֶכֶשׁ גָּדוֹל לֹא קִיִּים בָּהֶם]. דאָס איז דאָך אויך געווען אַ מצוה.

יז

קושיא ד בגמרא סוטה - מתוך הדרוש

ד] וגם צ"ב הלשון יקח "מִצֹּת", דלכאורה היה לו לומר יקח "מצוה", דהרי לא עָסַק אלא במצוה אחת של עצמות יוסף]. (הקושיא בלשון רבינו באות לז, ובחידושי תורה תשט"ז עמוד תרנז ד"ה ואמר)

יח

ביאור קושיא ג בגמרא בסוטה

מכסף וזהב שהרבו להם מביזת מצרים וביזת הים, מזה נעשה לבסוף העגל הזהב

האב איך פאריאָר געזאָגט:

ווייל לעולם איז אַזוי. פון דער מצוה [שלקחו ביזת מצרים וביזת הים], איז אַרויסגעקומען [חטא העגל, וכמו שנאמר] וְדִי זָהָב (דברים א, א), [ופירש רש"י הוכיחן על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם, שנאמר] וְכֶסֶף הִרְבִּיתִי לָהּ וְזָהָב עָשׂוּ לַבָּעַל (הושע ב, י), זיי האָבן געמאַכט דאָס עגל.

איז דאָך דאָ אַ גרויסער חילוק [בין מצות לקיחת הביזה, למצות העסק בעצמות יוסף].

יט

ולכאורה איך אפשר דמן קיום "מצוה" יוולד ענין רע כזה, והלא מצוה גוררת מצוה

אייגנטליך פאַרוואָס טאַקע [יֵצָא מִזֶּה שְׁנַעֲשֶׂה הָעֵגֶל, והלא] דער כלל איז דאָך (אבות ד, ב) מצוה גוררת מצוה, זיי האָבן דאָך געטוהן אַ מצוה מיט דעם רכוש, ס'איז דאָך געווען דער רצון הבורא ברוך הוא [שיקחו הרכוש, וכמו שאמר דָּבַר נָא בְּאֲזֵנֵי הָעָם וְיִשְׁאַלּוּ וְגו'], וויאָזוי קאָן דאָס ברענגען שלעכטס?

כ

אבל ביאור הענין, דגם בדבר מצוה אם אין עושים בכונה טובה, הוא בבחינת לא זכה נעשה לו סם המות נאָר וואָס דען, יעדע זאָך איז, זכה נעשה לו סם חיים און חלילה לא זכה וכו' (יומא עב:). אַז מ'טוט [המצוה] מיט אַ גוטע כוונה איז גוט, און טאַמער חלילה [מ'טוט] מיט אַ שלעכטע כוונה [איז נישט גוט, אף שהוא מצוה].

כא

ולכן במצות הביזה, יען שהיו משותפים בה כל ישראל כולן, גם אנשים פאָלן שהתכוונו רק לאסיפת ממון ולא לשם מצוה, ובפרט הערב רב, על כן היה יכול לצאת העגל מזה, ועל ידי אותן הערב רב

איבערדעם איז דאָס מובן, דער אמת ס'איז טאַקע געווען אידן וואָס זיי האָבן געמיינט לשם שמים, [ולקחו רכוש ווייל] הקב"ה האָט געהייסן נעמען. 'דעס' [מה שעשו לשם מצוה] האָט אודאי נאָר געברענגט גוטס.

אָבער ס'איז געווען אַזעלעכע, אַזוי ווי דאָס ערב רב, זיי זענען מיטגעגאַנגען מיט אידן, האָבן זיי דאָך אויך מַאַסָף געווען מָמוֹן, און זיי האָבן נישט געמיינט לשם מצוה, זיי האָבן געמיינט עפעס אַנדערש, זיי האָבן געמיינט "רכוש" [אסיפת הממון], און 'דעס' האָט שוין געשאַדט. און זיי [הערב רב] זענען דאָך [טאַקע] געוועזן די גאַנצע משתדלים צום חטא העגל.

כב

ולכן בחר משה לעסוק במצות מיוסף ולא במצות הביזה, כי לא רצה שיהיה לו חלק במצוה כזה שיצא ממנו דבר רע

און זיי [הערב רב] זענען געווען פארמישט דערינען [בלקחת הרכוש], איבערדעם האט משה רבינו נישט געוואלט נעמען קיין חלק אין 'דער' מצוה.

כג

ביאור קושיא ב בגמרא סוטה

וזהו דיוק הלשון שכל ישראל "כולן" נתעסקו בביזה, כי הבין משה דבדבר שכל אחד ממש נוטל חלק בזה, מעורב בתוכו גם שותפות של אינשי דלא מעלי, ולכן בחר רק במצוה של עצמות יוסף

[ובזה יתבאר הגמרא] שכל ישראל "כולן" [עסקו בביזה], דאס וואס "יעדערער" טוט, האט ער מורא געהאט [אז] פון דעם וועט עפעס ארויסקומען [דבר לא טוב], ער האט מורא געהאט [ליקח חלק בזה]. ער האט שוין געזען וואס פון דעם וועט ארויסקומען, האט ער שוין נישט געוואלט זיין קיין שותף אין 'דער' מצוה, האט ער זיך בוחר געווען 'ליבער' אזא מצוה פון "עצמות יוסף".

(המשך ביאור קושיא ב בגמרא סוטה, להלן אות לה)

דאס האב איך פאריאָר געזאָגט^{טז}.

(וביאור קושיא א בגמרא סוטה, ראה להלן בדברי רבינו אות לו, וכאן בהערה טז)

כד

תוספת ביאור על מה שאמרתי אשתקד (עד אות לה)

נאָר וואָס'זשע דען, כ'האָב נאָך אינזיין געהאַט מ'קאָן עס נאָך מער מסביר זיין מיט מער הסבר, בכי האי גוונא וואָס כ'האָב געזאָגט [פאָריאָר].

^{טז} וזל"ק שם בליל ש"ק ואתחנן תשט"ז: נראה שהוא על דרך שאמרו ז"ל (יומא עב): על התורה"ק, זכה נעשית לו סם חיים לא זכה נעשית לו סם מיתה, ומהאי טעמא אסור ללמוד עם תלמידים שאינם מהוגנים (חולין קלג), ומזה היה ירא רבן גמליאל שהיה מכריז ואומר כל תלמיד שאין תוכו כבדו אל יכנס בבית המדרש (ברכות כח), שאין ללמוד עם תלמידים שאינם מהוגנים, דאח"כ מוציאין אלו הדברי תורה לדברים רעים [עי' ויואל משה מאמר ג סימן לט], וכמו כן הוא בכל המצות, שיש חילוק אם עושים אותה במחשבה טובה או ח"ו להיפוך. והנה אם היו לוקחין מהביזה רק היחידי סגולה ואנשים הכשרים שבישראל, והם בודאי לא היה להם שום מחשבה רעה בזה, רק לקיים מצות הבוב"ה, אז היה גם משה רבינו מקיים זה המצוה ליקח מהביזה, אבל כאן באמת לקחו כולן מזה הביזה וגם הערב רב, והם לא לקחו באותן הכוונות שלקחו היחידי סגולה לקיים מצות השי"ת, רק היה להם בזה מחשבות רעות, ואז הוא כמו אצל התורה שאם לא זכה אז אינו טוב, ולכן נעשה מזה העגל אח"כ.

וזה שמדייק הגמרא ואמר כל ישראל "כולן" נתעסקו בביזה, ר"ל שגם הערב רב נתעסקו בו, ומזה הבין משה שממצוה כזו לא יומשך טוב, ועל כן הבחין בחכמתו בין אלו השני מצות גדולות, ביזת מצרים ולעסוק בעצמות יוסף, והכריע בחכמתו שיותר טוב לעסוק בעצמות יוסף ולא בביזת הים, דשם עסקו כל ישראל כולן, וידע שמזה יומשך דבר לא טוב, שהיה "חכם" הרואה את הנולד, ושפיר קראהו "חכם" לב, דלזה באמת צריך חכמה להכריע בין שני מצות גדולות, ולא קשה עוד שהיה לו לומר צדיק או חסיד, דלזה היה צריך גם חכמה.

ואמר חכם לב יקח "מצות" בלשון רבים, ולכאורה היה לו לומר יקח מצוה, דהרי לא היה רק מצוה אחת, רק משום דבלקחת עצמות יוסף נמשך גם אח"כ למצוה, דכל הארבעים שנה היה זה מצוה, וגם אחר כך, וכמו שנאמר (יהושע כד, לב) ובני ישראל העלו וגו', ונקראת המצוה על שמם, הרי שנמשך גם להלאה למצוה, על כן שפיר אמר "מצות" בלשון רבים על לקחת עצמות יוסף. אבל בביזת מצרים לא שייך לומר מצות לשון רבים, דזה לא היה מצוה רק פעם אחת כשנצטוו עליה, אבל לא נמשך אח"כ למצוה, אדרבה נעשה מזה עבירה גדולה שע"ז נעשה העגל.

או אפשר שע"כ אמר מצות בלשון רבים, שבאמת קיים ע"ז הרבה מצות, כמו שאיתא במדרש (שמו"ר מו, ב) פסל לך (תשא לד, א), שמפסולתן של הלוחות העשיר משה, שאמר הקב"ה משה שעסק בעצמות יוסף יהא עניי?, אתן לו את הפסולת שיעשיר. נמצא שהוא קיים ג"כ שני המצות, שנעשה עשיר, וגם עסק בעצמות יוסף.

כה
ביאור הפסוק: אֵל תִּפְּן אֶל מְנַחֲתָם
ממה שאמרתי בפרשת קרח

כעין זה האב איך געזאגט פרשת קרח (תשי"ז כס"ג, נדפס בחידושי תורה תשי"ז עמוד תשכ-תשכג מד"ה ומה שהתפלל), ווי משה רבינו ביי די עֲדַת קֶרַח דָּאָרטן, ווי משה רבינו האָט געזאָגט [על דתן ואבירם] אֵל תִּפְּן אֶל מְנַחֲתָם (קרח טז, טו), אויף די [קרבנות] תמידים.

ברש"י מפרש שהתפלל שאף חלקם בתמידים תניחנו האש ולא יקובל לרצון זאָגט רש"י^י, אף חלקם בתמידי ציבור, תניחנו האש ולא ישרף, מ'זאל נישט מקבל זיין זייער קרבן.

והקשה האור החיים הק': איך יבטל מדרתו יתברך לאנשים ההם לְעֹנֶת משפטם פרעגט דער אור החיים הקדוש^י, 'דאָך' ס'איז עפעס נישט די מדה [לְעֹנֶת משפט המגיע להם], פֶּאָרוואָס האָט ער עפעס אַזוי שטאַרק געבעטן פֶּאָר זיי מיט אַזאַן עונש. כו

ומתרץ האור החיים הק': כי יען שאין סיבה לשנאתם את משה, אלא משום היותם לְעֹנֶת גמור^י, על כן כל כיוצא בזה מצוה לעקרו ולהפקיע זכותו, ויש כח ביד הצדיקים לזה מכח הפקר בית דין הפקר זאָגט דער אור החיים הקדוש, ווייל ער האָט געזען זיי זענען ממקור הרע, [וכמו שאמר] לֹא חָמור אֶחָד מֵהֶם נִשְׁאַתִּי וְלֹא הִרְעֵתִי אֶת אֶחָד מֵהֶם, און דאָך זענען זיי אים אַזעלעכע שונאים, פֶּאָרוואָס איז דאָס, ווען ס'העט געהאַט אַ טעם האָט מען עס געקאַנט אָנהענגען [באיזה נגיעה וסיבה, אָבער] אַז ס'איז נישטאָ דאָ קיין טעם, איז דאָך עס נאָר ווייל די טבע הרע לְשָׂנא אֶת הַטּוֹב, איז דאָס אַ סימן אַז זיי זענען אינגאַנצן פונעם מקור הרע, זיי האָבן אַזוי פיינט [משה רבינו] אָן אַ טעם, [נאָר] ווייל זענען פון מקור הרע, איבערדעם זאָגט ער איז מען בכח [להפקיע זכותם], בחינת הפקר בית דין הפקר, אַזוי ווי אַ ביי"ד איז בכח מפקיר צו זיין [ממון], אַזוי האָבן זיי בכח געהאַט מפקיע 'זכותם' צו זיין פון די תמידים, איבערדעם האָט משה רבינו דאָס בכח געהאַט, און ער האָט מפקיע געווען זייערע זכותים [באומרו] אֵל תִּפְּן אֶל מְנַחֲתָם. אַזוי זאָגט דער אור החיים הקדוש.

^י ברש"י. אל תפן אל מנחתם. לפי פשוטו, הקטורת שהם מקריבים לפניך מחר אל תפן אליהם. והמדרש אומר, יודע אני שיש להם חלק בתמידי צבור, אף חלקם לא יקובל לפניך לרצון, תניחנו האש ולא תאכלנו. ^י באור החיים (קרח טז, טו). אֵל תִּפְּן אֶל מְנַחֲתָם, והכוונה בזה לצד שאין לך אדם שאין בידו מצות ומעשים טובים, וכבר קדם לנו שאין הקדוש ברוך הוא מקפח שכר כל בריה ובריה ואפילו של רשעים דכתיב (האזינו לב, ד) קֵל אֲמוֹנָה וְאֵין עֹל וכו', אשר על כן חש משה שתעמוד להם איזה מצוה שבידם שהזכות תולה, לזה בקש מה' ואמר אל תפן אל מנחתם, פירוש אפילו זכות שכבר הגיעה מנחה לה' לא יפן לה ולא יביט אליה. ואם תאמר איך יבטל מדרתו יתברך לאנשים ההם לעוות משפטם. דע כי הצדיקים יש כח בהם להפקיע זכות הנמצאת לרשעים, כשיראו שהם מוחלטים ברע, והוא סוד צדיק מושל יראת אֱלֹהִים (שמו"ב כג, ג) פי' מושל ביראת ה' שיעשה האדם, אם יראה בעיניהם להפקיע זכותו ממנו יש כח בידם, מה שאין הקב"ה כביכול עושה. ותמצא בדין שלמטה כיוצא בדבר, שיכולין ביי"ד להפקיר נכסי אדם רשע, כאומרם (גיטין לו:): הפקר ביי"ד הפקר.

ואם תאמר למה לך משה להפליא עונשם של אלו וכו'. גם יש לבעל הדין לחוש כאן ולומר אין אדם נחשד על דבר אלא אם כן יש בו (מו"ק יח:), ואם אין בו כולו יש בו מקצתו [והיינו דאולי יש לומר דאם חשדו במשה שרוצה שררה שמא יש איזה אמת בדבר, והראיה שמעניש לשונאיו]. לזה אמר לפני ה' טעם המספיק לחייבם, והתחיל להסיר מיחוש החשד ואמר לא חמור וכו', והוסיף לומר ולא הרעותי וכו', פירוש מ'מי לא עשיתי להם רעה שתמשך להם שנאה עמי מסיבתה וכו'. מעתה אין סיבה לשנאתם וחשדם בשום אופן, ואין זה אלא לצד היותם 'חלק רע גמור', וטבע הרע לשנוא הטוב שנאה עזה טבעית בלא סיבה, מעתה כל כיוצא בזה מצוה לעקרו ולהפקיע זכותו לבל יפן ה' למנחתם, כי באֶבֶד רָשָׁעִים רָנָה (משלי יא, י).

כז

אבל עדיין צריך הסבר, דאף שיש כח בצדיקים לעשות כן, אבל מה תועלת יש בזה, ולמה להם לגרום היוק לרשע במקום שאינו נוגע לכבוד שמים וקיום התורה, והלא צריך לידבק במדת הקב"ה שהוא הטוב ומטיב לרעים ולטובים

מילא דער אור החיים הקדוש פארענטפערט אז זיי [הצדיקים] זענען בכח געוועזן, אָבער פֿאַרוואָס זיי האָבן עס געטוהן, איז אָבער אַלץ נאָך קשה. אַלץ איז נאָך קשה, האָט ער עפעס חלילה געוואָלט נוקם זיין?, דאָס איז דאָך נישט פֿאַרהאַנדן געווען ביי משה רבינו, [דהלא] אָבער 'דאָך', הַטוֹב וַיִּמְטִיב לָרָעִים וְלַטּוֹבִים^ט שטייט דאָך [אצל הקב"ה, ודרשו חז"ל מפסוק (עקב יא, כב) לָלֶכֶת בְּכָל דַּרְכּוֹ וּלְדַבְּקָהּ בּוֹ], הַדְּבִק בַּמִּדּוֹתָיו, [ואם כן יקשה] פֿאַרוואָס האָט ער זיי געוואָלט טאָן אַזאַ שלעכטס. מילא דעס וואָס ער האָט געזאָגט וְאִם בְּרִיאָה יִבְרָא ה' וּפְצָתָהּ הָאֲדָמָה אֶת פִּיהָ (קרח טז, ל), דאָס האָט ער געדאַרפט טאָן פֿאַר'ן כבוד שמים, מ'זאָל וויסן מ'זאָל נישט מיטגעריסן ווערן דער כלל ישראל מיט שלעכטע דרכים. אָבער 'דעס', מיט די תמידין ומוספין, דאָס האָט דאָך גאַרנישט 'געוויזן' [הוראה להכלל ישראל].

דעס האָט דאָך גאַרנישט [היה נוגע עוד], דעס איז דאָך גאַרנישט געוואָרן [על להבא], שפעטער איז דאָך שוין [געווען] וּפְצָתָהּ הָאֲדָמָה אֶת פִּיהָ [וַיִּאָכְדוּ מִתּוֹךְ הַקֶּהֶל]. [ואינו מובן] פֿאַרוואָס ער זאָל מן השמים מפקיע זיין פון זיי [למפרע] דעם גאַנצן זכות [שהיה להם בתמידין עד עתה], וואָס פֿאַר אַ תועלת איז אין דעם. פשוט נאָר שלעכטס טאָן, יענעם מעניש זיין אָן אַ תועלת?. לכאורה די מדה [הנכונה והטובה], פון די 'מדות טובות' איז, אַז מ'זאָל קיינעם נישט וועלן קיין שלעכטס טאָן, נאָר ווייל מ'ברויך [עבור כבוד שמים וקיום התורה].

אפילו וואָס ס'שטייט (תהלים קלט, כא) הֲלוֹא מְשַׁנְּאִיךָ ה' אֶשְׁנָא וּבִתְקוּמִיךָ אֶתְקוּטָט, [הוא רק] ווייל אַזוי מוז זיין צום קיום התורה הקדושה, און צום קיום פון דער אמונה, און אַז מ'האָט נישט קיין שְׁנָאָה אויף די אפיקורסים ווערט מען נגָרר נאָך זיי, איבערדעם האָט דוד המלך געזאָגט מְשַׁנְּאִיךָ ה' אֶשְׁנָא, דאָס אַלעס האָט אַ 'טעם', דאָס פֿאַרשטייט מען, דאָס איז אַ 'הכרח גדול', [ווייל] אַז נישט ווערט מען נגָרר [אחריהם].

אָבער 'דאָס', כלפי שמיא, ער זאָל זיי דאַרט מעניש זיין ביי די תמידים פונעם ציבור, מאן יימר לן, וואָס האָט דאָס אויסגעפעלט, פֿאַרוואָס, וואָס איז דאָס תועלת?

כח

וביאתי דגם בזה היה תועלת לשלימות קיום מצות תמידין של כל ישראל, שלא יהיה מעורב בזה שותפים לא טובים האָב איך עס אויך נאָר מיט דעם מסביר געווען [כעין דברינו הנ"ל בענין ביזת מצרים]. וואָרן יעדער דבר טוב, אַ מצוה, אַז ס'איז דעריין אַריינגעמישט שותפים לאַ טובים, איז עס אַ קלקול פֿאַר דער גאַנצער מצוה, ס'קען נישט זיין 'בשלימות'.

כט

וכן מצינו בבית שני שחסרו כמה דברים מבית ראשון, עבור שהיה מעורב בזה כח ממלכי האומות אַזוי ווי ביים בית שני האָט געפעלט די אַלע זאַכן [ארון וכפורת וכרובים, אש, שכינה, רוח הקודש, ואורים ותומים] (יומא כא:), ווייל ס'איז געווען 'אַריינגעמישט' דעריין [כחו של כורש מלך פרס], כאַטשיג ס'איז געווען אינגאַנצן [דורך] דער כח פון אידן, עזרא הסופר

און די אנשי כנסת הגדולה, חגי זכריה ומלאכי, 'זיי' זענען געווען דאָרט די גאַנצע מושלים, ס'איז אָבער 'דאָך' געווען אַ כח פון מלכות האומות [על ידי כורש].
[און] כאַטשיג ס'איז געווען כורש מלך 'כשר' היה (ראש השנה ג:), און ס'איז גאָר דאָ אַ דיעה (שם) אַז ס'איז געווען דַרְיָוֶשׁ בֶּן אֶסְתֵּר [ואם כן היה לו דין ישראל, וגם מצינו כי ער האָט געגעבן דעם כח אויף שמירת כל התורה כולה, אַזוי שטייט דאָך אַרויס אין פסוק (עזרא ז, כח). אף על פי כן, [ווייל] ס'איז 'דאָך' אַריינגעמישט געווען אַ כח עכו"ם דערין, ס'איז 'דאָך' געווען אַ כח פון די אומות, איז עס שוין נישט געווען קיין שלימות, איז עס געווען אַ פגם². (המשך ביאור פסוק אל תפן אל מנחתם, להלן אות לד)

ל

ביאור מה שיהושע ופֶּלֶב לא נטלו כלום מהפירות

אף שנצטוו על זה

ממה שאמרתי בפרשת קרח

מיט דעם האָב איך געזאָגט (שם בס"ג קרח תשי"ז, נדפס בחידושי תורה עמוד תשכב), ס'שטייט אַז ווען די מרגלים האָבן גענומען מִפְּרֵי הָאָרֶץ, [איז] יהושע ופֶּלֶב זאָגט רש"י (שלח יג, כג) לא נטלו [כלום], - אין די גמרא (סוטה לד.) שטייט עס, - ווייל שכל עצמם להוציא דיבה נִתְכַּנְּנוּ, האָבן זיי נישט געוואָלט נעמען קיין טייל דערינען.

לא

ולכאורה למה לא רצו ליטול, והלא מה שאמרו וגם זבת חלב ודבש היא וזה פריה, זה היה אמת

לכאורה איז מיר דאָ קשה געווען טאַפֿלט.

א. קודם [בטעם שלא רצו ליטול]. זיי [המרגלים] האָבן טאַקע געמיינט להוציא דיבה, אָבער דאָס [שהפירות משובחים] איז דאָך געווען אמת, [וכפרש"י בפסוק] וְזֶה פְּרִיָּהּ (יג, כז), [שלכן] הראו חשיבות הפירות, שכל דבר שקר [שאין בתחילתו אמת] אין מתקיים בסופן.
[וא"כ תקשה] מיטן 'אמת' [=חלק האמת שבתחלת דברי המרגלים] זאָלן זיי [יהושע ופֶּלֶב] מיטגיין, און דערנאָך מיטן 'שקר' [שבסוף דבריהם] זאָלן זיי זיך מִפְּרִיד זיין, אָבער ווילאַנג זיי זאָגן 'אמת' [קענען זיי דאָך מיטגיין]. דעם וואָס זיי האָבן געזאָגט טוֹבָה הָאָרֶץ, [וגם זבת חלב ודבש היא] וְזֶה פְּרִיָּהּ, דאָס איז דאָך נאָך געווען אמת, ווייל כל שקר שאין בתחילתו אמת אינו מתקיים.

אלא שזה לא קשה כל כך, דיש לומר דיען כי ידעו שכוונתם לומר דברי שקר בסוף דבריהם,

על כן לא נטלו חלק גם בתחלת דבריהם שהיה אמת

[וזה יש לתרץ, אַז] ווייל אַז ער האָט אָבער געוואוסט אַז זיי ווילן פון דעם 'אמת' ווילן זיי אַרויסקומען צו אַ 'שקר', האָט ער שוין נישט געוואָלט זיין קיין שותף ניטאַמאַל אין 'אמת' [ולכן לא לקחו מִפְּרֵי הָאָרֶץ].

לב

אבל מה שקשה יותר, איך נמנעו מלקיים הציווי מפורש מפי משה, וְהִתְחַזְּקֶתֶם וּלְקַחְתֶּם מִפְּרֵי הָאָרֶץ

ב. אָבער קשה איז מיר געווען [איך עברו על הציווי].

לכאורה זיי זענען דאָך מְצֻיָּה געווען מפי משה רבינו וְהִתְחַזְּקֶתֶם וּלְקַחְתֶּם מִפְּרֵי הָאָרֶץ (שלח יג, כ), משה רבינו האָט זיי דאָך 'געהייסן', נו זענען זיי דאָך מחוייב

² עיין בדברי יואל מקץ (עמוד שסג ד"ה ואפ"ל), ודברי יואל לחנוכה (אות קכא ד"ה והטעם, ואות קנח ד"ה ועוד טעמא), ובס"ג שמות תשי"ז. וע"ע בספר אפיקי יהודה (דרוש לה אות יז).

געווען צו פאלגן משה רבינו, ס'איז מצוה לשמוע דברי חכמים (יבמות כ.), איבערהויפט אַזאַ ציווי פון משה רבינו, איז דאָך נישט גרינגער געווען ווי אַן אַנדערער חיוב דרבנן, אַז משה רבינו האָט זיי געהייסן וּלְקַחְתֶּם וּויאָזוי האָבן זיי געקאַנט טאָן נישט אַזוי.

לג

אמנם ביאור הענין, כי ציווי משה רבינו היה על דעת שהמרגלים צדיקים, אבל אחר כך כשנעשו אינשי דלא מעלי, אז שוב אין להשתתף עמהם אף שנמנע ע"י מקיום המצוה

נאָר וואָס'זשע דען, משה רבינו [ווען ער] האָט געזאָגט וְהִתְחַזְקֶתֶם וגו', ער האָט זיי געשיקט לדעתו אַז זיי זענען אַלע געווען צדיקים, אָבער אַ קוק געגעבן האָט ער דאָ [פֿלַב ויהושע] אַז זיי זענען אַרגער געוואָרן, להוציא דיבה [נתכוונן], דאָרף מען דאָך שוין טון די מצוה [בשותפות עמהם, ולכן החליטו] אפילו ס'איז אַ מצוה וּלְקַחְתֶּם מִפְּרִי הָאָרֶץ, אָבער אַז מ'דאָרף עס טאָן בשותפות מיט 'אינשי דלא מעלי'כא, איז ליבער מ'טוט נישט. האָט ער עס נישט געוואָלט טאָן.

[עד כאן הביאור על פרשת שלח].

לד

המשך הביאור בפסוק אל תפן אל מנחתם

ולזה ביקש משה רבינו אל תפן אל מנחתם, כדי לזכות את ישראל, שלא יופגם שלימות מצות הקרבת התמידים מחלקם של כל ישראל

איבערדעם, משה רבינו האָט דאָ געזען אַז זיי [דתן ואבירם] זענען פונעם מקור הרע [כדברי האור החיים הק', ועל כן] אַז זיי וועלן נאָר האָבן אַ חלק אין די תמידים, די תמידים וועלן שוין נישט האָבן אַזאַ שלימות, ס'וועט שוין נישט האָבן 'די' [זעלבע] קדושה, דאָס וועט שאַדטן [גם לַחֲלָקָם של כל ישראל].

און ער האָט דאָך געוואָלט מְזַכֶּה זיין אידן, דער כח פון די קרבנות האָט זיי דאָך מציל געווען, אַזוי ווי די גמרא זאָגט^{כב} [בפסוק שאמר אברהם] בְּמָה אֵדַע כִּי אֵירָשְׁנָה [וַיֹּאמֶר אֵלָיו] קָחָה לִי עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת, [שהודיע לו השי"ת] דער כח פון קרבנות. האָט ער [משה רבינו] נישט געוואָלט ס'זאל זיין חלילה אַ פגם אין די קרבנות, איבערדעם האָט ער אַזוי מתפלל געווען [אל תפן אל מנחתם, בכח] הפקר בית דין הפקר, [ואמר] ער איז מפקיר זייער חלק, תניחם האש, מ'ברויך זיי נישט פאַר קיין שותפים, כדי דאָס קרבן [תמיד יהיה בשלימות], האָט ער דאָס געברויכט צו טאָן לטובת ישראל. [עד כאן הביאור שאמרתי בפרשת קרח].

לה

המשך ביאור קושיא ב בגמרא סוטה

כשראה משה שכולם שותפים במצות לקיחת בזה, הבין מה שיצמח מזה בעתיד

מיט דעם פאַרשטייט מען זייער גוט וואָס ער [משה] האָט געזען אין די אידן [שנתעסקו בביזה], דאָ אין די מימרא שכל ישראל "כולן".

^{כא} פירוש אנשים שאינם הגונים. והוא מלשון הגמרא (כתובות כא.).

^{כב} בגמרא תענית (כז:) אמר רבי יעקב בר אחא אמר רב אסי, אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר (בראשית טו, ח) וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹקִים בְּמָה אֵדַע כִּי אֵירָשְׁנָה, אמר אברהם, רבוננו של עולם, שמא ישראל חוטאין לפניך אתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה. אמר ליה, לאו. אמר לפניו, רבוננו של עולם, הודיעני, במה אירשנה. אמר ליה (שם פסוק ח) קָחָה לִי עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת וגו'. אמר לפניו, רבוננו של עולם, תניח בזמן שבית המקדש קיים, בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם. אמר לו, כבר תקנתי להם סדר קרבנות, בזמן שקוראין בהן לפני, מעלה אני עליהם כאילו הקריבו לפני, ואני מוחל להם על כל עונותיהם.

ער האָט געזען אז זיי זענען 'אלע' עוסק אין ביזת הים, איז דאָך דאָ 'שותפים' אין דער מצוה, ס'איז טאָקע אויך געווען אַ 'מצוה', אָבער אַז ס'איז שוין דאָ דאָרט 'יעדערער', איז דאָך שוין דאָ 'אזעלעכע' שותפים וואָס דאָס וועט שוין ברענגען אַ חטא העגל.

לו

ביאור קושיא א בגמרא סוטה

ולכן קראוהו בתואר "חכם" לב יקח מצות, על שהיה רואה את הנולד

[והנה אמרו חכז"ל] (תמיד לב). איזהו "חכם" הרואה את הנולד, [שמתבונן במה שְׁיָלֵד מפעולה זו לעתיד]. איבערדעם זאגט ער "חכם" לב יקח "מצות" [שנקרא בתואר חכם, על שהיה רואה את הנולד, וכדיבואר].

לו

[קושיא ד בגמרא סוטה]

לכאורה למה נאמר יקח "מצות" בלשון רבים

לכאורה מ'שמועסט דאָך נאָר פון איין מצוה, פון עצמות יוסף. [ואם כן היה לו לומר חכם לב יקח "מצוה", בלשון יחיד, ולמה אמר יקח "מצות" בלשון רבים].

לח

סיום ביאור קושיא א-ב-ג [וביאור קושיא ד] בגמרא סוטה

אמנם משה ראה את החילוק בעתיד בין השתי מצות, כי עצמות יוסף יומשך מצותו גם להלאה

ע"י גדולי ישראל באופן שכולו קודש, משא"כ במצות בזה "שכולם" שותפים בדבר

ער האָט אָבער געקוקט אויף וואָס די מצוה "וועט" ברענגען, איז אַ גרויסער חילוק.

דעם, די מצוה פון עצמות יוסף [התעסקו בו רק גדולי הדור, וגם להלאה נשאר בו עוד קיום "מצוה" בלבד, בלא תערובת רע, ולכן נקרא בלשון רבים "מצות", כי תמיד בכל יום קיימו בזה מצוה]^{כג}.

ווי ס'שטייט די גמרא זאגט^{כד} [אמרו] הניחו לו, כבודו בגדולים [יותר מבקטנים], דאָס האָבן אַלץ געטראָגן 'גדולי הדור', אפילו ווען ער [משה] האָט נישט געטראָגן האָבן עס געטראָגן אַנדערע גדולי ישראל, און אפילו נאָך אחר הסתלקותו זאָגט דאָך די גמרא אַזוי דאָרט אין סוטה (יג): [שאמרו בני יוסף] הניחו לו כבודו בגדולים [ובמרוכים], עצמות יוסף האָט ער געוואוסט דאָס וועלן טראָגן 'כסדר' [גם אחר כך רק] "גדולי ישראל", דאָס וועט זיין "כולו קודש" די מצוה [גם להלאה].

אָבער ביזת הים, ס'איז טאָקע אויך אַ 'מצוה', אָבער דאָס טוט 'יעדערער', איז שוין אַריינגעמישט 'אינשי דלא מעלי', און דאָרט וואו ס'איז געמישט אינשי דלא

^{כג} עיין לעיל הערה טז (ד"ה ואמר חכם, וד"ה או אפשר), ממה שאמר רבינו בליל ש"ק תשט"ז.

^{כד} בגמרא (סוטה יג): ואי לא עסיק ביה משה, ישראל לא הוו מיעסקי ביה, והכתיב (יהושע כד, לב) וְאֵת עֲצָמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר הָעִלּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בְּשֶׁכֶם. ותו, אי לא איעסקו ביה ישראל, בניו לא הוו מיעסקי ביה, והכתיב (שם) וַיְהִי לְבְנֵי יוֹסֵף לְנַחֲלָה. אמרו, הניחו לו, כבודו במרוכים יותר מבמועטין, ותו אמרו הניחו לו כבודו בגדולים יותר מבקטנים.

[ופירש רש"י, ואי לא איעסק ביה משה וכו'. כלומר היאך הניחו ישראל למשה להתעסק בו לבדו, וכי לא חשו לשבועה, ואם לא נתעסק בו משה לא היו הם מתעסקין. הכתיב וכו', אלמא לאחר שנפטר משה בערבות מואב נתעסקו בהן ישראל והעבירו את הירדן. ותו אי לא הוו מתעסקי ביה ישראל, לאחר שנפטר משה, בניו מי לא הוו מיעסקי ביה, והיאך הניחו בניו את שאר העם להתעסק בו, והכתיב בשכם וַיְהִי לְבְנֵי יוֹסֵף לְנַחֲלָה וגו', אלמא בנחלתם קברוהו דחביב היה עליהן. אמרו, בניו בעצמם הניחו לו שיתעסקו בו כל ישראל, כבודו במרוכים יותר מבמועטין. וישראל אמרו בעצמם בעוד משה קיים, הניחו שיתעסק בו משה לבדו, כבודו בגדולים יותר מבקטנים].

מעלי דאָס קאָן שוין [שפעטער] ברענגען אַלעס. אַזוי ווי ס'איז טאַקע געווען [לבסוף], ס'האָט געברענגט אַ חטא, ס'האָט געברענגט אַן עגל. [ולכן] האָט ער נישט געוואָלט זיין קיין שותף אין דעם.

[עד כאן ביאור הגמרא סוטה, מליל ש"ק תשט"ז, בתוספת הסבר וביאור מפרשת שלח וקרח].

לט

ביאור קושיא ב בפרשתן

קען זיין דאָס איז די זעלבע זאך [בפרשתן], מ'האָט משה רבינו'ן געוויזן וואָס ס'וועט זיך טון עד סוף כל הדורות.

מ

בקשת משה ליכנס לארץ היה רק בתנאי שכבר יהיה אז העולם התיקון

וואָרן לעולם האָב איך שוין נעכטן נאָכט גערעדט, לכאורה ווען משה רבינו קומט קיין ארץ ישראל העט נישט געקאָנט חרוב ווערן דאָס בית המקדש, אַזוי שטייט דאָך אַרויס אין דברי חכמינו ז"ל בפירוש (עי' מגלה עמוקות ואתחנן אופן כ, ופרשת דרכים דרוש ח), איז דאָך דאָרט געווען אַ חשש חלילה פון כָּלִיָּה [דעל ידי החורבן כתיב ששפך הקב"ה חמתו על עצים ואבנים, אבל אלמלי החורבן היה החימה על ישראל עצמם ח"ו. ואם כן יש להבין למה היה משה רוצה ליכנס].

אַבער יהיה איך שיהיה האָב איך דאָך שוין געזאָגט נעכטן נאָכט, אַז משה רבינו האָט דאָך דאָס נישט געוואָלט [ליכנס באופן כזה שיהיה עוד שפיכת חימה וגלות], ער האָט געוואָלט ס'זאָל 'אַלעס' זיין, ער האָט געוואָלט ס'זאָל אַלדינגס זיין, ס'זאָל טאַקע זיין דער "עולם התיקון", דאָס בית המקדש זאָל נישט חרוב ווערן, און ס'זאָל נישט זיין מער קיין גלות און ס'זאָל שוין זיין אַלעס גוט.

מא

ולוה הראה לו הקב"ה כל הדורות והמאורעות עד תְּחִית הַמֵּתִים, כדי שמוזה יבין שעדיין לא הגיע זמן העולם התיקון

איבערדעם האָט אים דער בורא כל עולמים געוויזן, אַקעגן [=כלפי] זיין בקשה [אַעבֶּרָה נָא וְאַרְאֶה], אַז דו ווילסט 'שוין' גיין 'צום גרייטן' [לעולם המתוקן], דו מיינסט ס'קען 'שוין' אַלדינגס זיין, האָט ער אים דאָ געוויזן וואָס ס'ברויך נאָך [אַלץ] דורכצוגיין עד סוף כל הדורות, ביז תְּחִית הַמֵּתִים גייען נאָך דורך אַזעלעכע דורות, 'פאַרשידענע דורות' וועלן נאָך נאָכקומען.

דער בורא כל עולמים האָט אים געוויזן, דו קוקסט אָן דאָס 'היצטיגע' דור, דאָס איז דאָך געווען אַ 'דור דיעה', איבערהויפט דעס דור וואָס זענען אַריין קיין ארץ ישראל זענען דאָך געווען אַ 'דור זכאי', אַזוי ווי דער ראב"ד זאָגט (בפירוש המשנה סוף פ"ב דעדות) אַז ס'איז געווען אַ דור זכאי, [וכן פירש"י (חקת כ, א) בפסוק וַיִּבְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה כָּל הָעֵדָה הַשְּׁלֵמָה, האָט דער בורא כל עולמים געוויזן [כי עדיין לא הגיע הזמן שיהיה תיקון השלם, ולא כל הדורות יהיו בשלימות הזה, אלא צריך לעבור עוד כמה דורות אחרים] ...

מב

(חסר קצת מן הדרוש שלא נקלט על הרעקארדינג) ... על כל פנים אַז ס'איז בְּיָמֵי שְׁפָט הַשְּׁפָטִים [ששפטו את שופטיהם], העט ער [אַלְיָמְלֵךְ] גיווען געדאַרפט אַוועקצוגיין^{כה}.

^{כה} מחמת חסרון קצת מן הדרוש, קשה להבין ההמשך לשלפניו, אבל בגוף הדברים בקטע זה נראה דהכוונה כמו שכתב רבינו ביואל משה (מאמר ב סימן קלה) וזל"ק: וכתב באגרת שמואל על רות, והוא מבעל מדרש

מג

איבערדעם האָט דער בורא כל עולמים געוויזן משה רבינו'ן [דור ודור ושופטיו].

מד

פירוש הרה"ק מראפשיץ: בלשון חז"ל שהראו לו "דור ודור ודורשיו", כי מצב המנהיגים הוא תלוי לפי מצב הדור קאָן זיין, כ'האָב שוין נאָכגעזאָגט, דער זיידע זכרוננו לברכה אין ייטב לב (מסעי) ברענגט ער פונעם ראָפשיצער רב זכרוננו לברכה, פון הייליגן ראָפשיצער רבי.¹⁰ ער האָט געפרעגט די קשיא, [על שאמרו במדרש] מ'האָט געוויזן [למשה רבינו] דור ודור ומנהיגיו, דור ודור ודורשיו דור ודור ושופטיו, לכאורה קודם קומען דאָך די 'מנהיגים' [שהם חשובים יותר], העט גיווען געדאָרפט שטיין [השופטים והדורשים מקודם], פאָרוואָס שטייט קודם דאָס "דור" און דערנאָכדעם "דורשיו" און "שופטיו", ס'העט געדאָרפט שטיין פריער נאָך [ענין הדורשים, ולומר] "דורשים ודורם", פאָרוואָס הייבט ער אָן "דור ודור ודורשיו" [ותירץ לפי דרכו כי יען שהמנהיגים לפי ערך הדור, לכן הקדים הדור].

[ובזה פירש הייטב לב דכל זה נכלל במה שנאמר וַיִּרְאֵהוּ ה' וגו' עַד הָיָה הָאֲחֵרוֹן, וכפירש"י והמדרש שהראה לו העתיד להיות דור ודור ודורשיו ומנהיגיו, ולכל יפלא בעיניו לכן אמר לו (ברכה שם) זאת הארץ וגו' לאמר לְזַרְעָךָ אֶתְנֶנָּה, פירוש לאמר, לך אמור, לפי ערך זרעך אתננה, כי אם יהיה הדור כשרים אזי דורשיו יתעלו ויתרחבו, וידיעת ההפכים בשוה]. [עד כאן דברי הייטב לב].

מה

ולדרכינו יש לומר שרמזו חז"ל שהראו למשה גם הדורות שהם שופטים את שופטיהם, ובאופן זה באמת הדור קודם להשופטים, שהרי הדור הם השופטים על השופטים

נאָר [לפי דברינו באות מב (ובחלק החסר קודם לזה) אפשר לומר עוד] דאָס קען זיין איז דער פשט [במה שהקדימו הדור לדורשיו], ער האָט אים געוואָלט ווייזן אַז ס'וועט זיין אַזא "דור" וואָס ס'וועט זיין שפטו את שופטיהם, ממילא אַז ס'איז שפטו את שופטיהם ברויך עס טאָקע שטיין פריער [הדור קודם להשופטים, ולזה אמרו] "דור" ודור "ודורשיו", "דור" ודור "ושופטיו", וואָרן דאָס דור איז דאָך שופט דעם "שופט", זיי זענען שופט די שופטים, זענען זיי דאָך די 'שופטים' איבער די 'שופטים'.

שמואל תלמיד האר"י ז"ל, באחד מן הפירושים, במה שאמרו (רות רבה א, א) וַיְהִי בַיָּמֵי שְׁפָט הַשְּׁפָטִים (רות א, א) אוי לדור ששפטו את שופטיהם [ואוי לדור ששופטיו צריכין לְהַשְׁפִּיט], שבזה הודיע לנו חטאתו כי כבדה מאוד, כי לכבוד השי"ת לא הלך לו מתוך ההפיכה האנשים החטאים ההם בנפשותם ששפטו את שופטיהם וגם ששופטיו צריכין להשפט, ולכבוד עצמו ישיש כגבור לרוץ אורח, חלף הלך לו מפני זלעפות רעב וכו', ואל זה כיוון באמרו וַיְהִי, וי היה בדרכיהם עד כי שופטיו צריכין להשפט, ואליםלך לא סר מעל האנשים ההמה ולא ברח מחברת פריצים וַיֵּשֶׁב בתוך עם טמא שפתים, ולא גמל חסד לנפשו, כי רעה גדולה היא לו היותו בין רגשת פועלי און, פְּהִתְחַבֵּרָךְ לרשע פָּרַץ ה' מַעֲשֶׂיךָ, אבל בבא אליו צרה וצוקה הנוגע אל הגוף כי בא רעב בארץ, מיד ויקץ כישן וַיִּלֶּךְ לוֹ מִבֵּית לֶחֶם יְהוָה עכ"ד [באגרת שמואל] עיי"ש. - ומבואר בזה שעיקר חטאו היה מה שלא ברח ממקום ששפטו את שופטיהם, ואף שחכמינו ז"ל אמרו טעמים אחרים שהיה חטא בעיקר הליכתו, יש לומר דהא והא גרמו, ואילו היה יוצא מארץ ישראל טרם בא הרעב אך בשביל הטעם ששפטו את שופטיהם, הוי שפיר עבד, כן צריך לומר לפי דבריו בפירוש זה. ויש להעיר עוד בדבריו ואין להאריך, כי לא הבאתי אלא להערה בעלמא, לידע דעת גדולים כמה שצריך לברוח ממקום ששופטים את שופטיהם, ע"כ.

[ובזה יובן גם ההמשך לשלאחריו, עיין להלן אות מז ובהערה כז].

¹⁰ בייטב לב (פרשת מסעי, בפסוק כי אתם באים) זול"ק: וכבר שמעתי משמיה דגברא רבה, מחותני הרב הקדוש מה"ר נפתלי זצלה"ה מראפשיץ, שזה שדייק ואמר הראה כו' "דור ודור ודורשיו" דור ודור ושופטיו, ולא אמר 'דורשיו ודורו', כי אילו הראה לו הקב"ה הדורשים והצדיקים והשופטים שבדור הזה היה לפלא בעיניו, לכך הראה לו תחלה הדור, ולפי מעשי הדור יכוננו דורשיו ושופטיו וצדיקיו יחדו, זה לפי ערך זה, עד כאן דבריו. (והמשך דברי הייטב לב, הבאנו בפנים).

מו

סיום ביאור קושיא ב

מה שהראו לו כל הדורות והמאורעות, בשעת מילוי בקשת "ואראה",
בוה הראו לו הסיבה על מניעת מילוי בקשת "אעברה נא"

דאָס קאָן זיין איז דער פשט, דער בורא כל עולמים האָט געוויזן משה רבינו, האָט ער אים געוויזן די אַלע צייטן, אַז ס'איז נאָכנישט דער זמן פון אמת'דיגן שלימות, ס'איז נאָכנישט דער זמן, ער האָט אים נאָך געוויזן די אַלע דורות וואָס ברויכן דורכצוגיין, [און] דאָס איז געווען אַ תירוץ פאַרוואָס נישט אַעבֿרָה נאָ. מיט דעם [מילוי בקשת] "וְאָרָאָה" האָט מען אים געוויזן [הסיבה על מניעת קיום בקשת אַעבֿרָה נאָ]. איבערדעם האָט מען אים געוויזן ביז צו לעתיד, האָט דאָס אַ שייכות צו זיין שאלה, צו זיין בקשה פון "אַעבֿרָה נאָ".

מז

ביאור קושיא א

כתבתי עליך שחכם אתה הרואה את הנולד, כי נמנעת מעסק מצות ביזה בראותך את הנולד מזה, ואם כן בכאן שהראו לך את הנולד בכל הדורות והמאורעות העתידין, עדיין אתה רוצה ליכנס לארץ?

דאָס קען זיין איז דער פשט אין מדרש, כתבתי עליך שחכם אתה שנאמר חכם לב יקח מצות, וואָס הייסט "חכם", פאַרוואָס זאָגט ער נישט "צדיק", "חסיד", איז דאָך דער תירוץ (כדלעיל אות לו, לח) [ווייל] איזה חכם הרואה את הנולד, ער האָט זיך בוחר געווען די מצוה וואָס ס'ווערט געטוהן אַלעס [נאָך] דורך גדולי הדור, [שהוא מצות קיחת] עצמות יוסף, [און] ער האָט נישט געוואָלט [להתעסק במצות ביזה, ווייל] ער איז געווען אַ רואה את הנולד, [אַז] אַ מצוה וואָס מ'איז מיט שותפים [שונים שבתוכם אנשים שאינם מהוגנים] קען נישט זיין [שיתקיים כהוגן גם בעתיד].

ממילא [זהו שאמר לו] כתבתי עליך שחכם אתה, וואָס דען ואתה רוצה ליכנס לארץ. דעמאָלטס, מ'האָט דאָך אים געוויזן וואָס ס'וועט זיך טון אין ארץ ישראל [בימי שפוט השופטים, ובשאר דורות, שהראו לו] דור ודור ושופטיו [בהקדמת הדור להשופטים שרומז על חולשת הדורות ששופטים אות שופטיהם¹⁷, וכדלעיל אות מה], ממילא ואתה רוצה ליכנס לארץ?, דאַרפסט דאָך זיין אַ רואה את הנולד אַז ס'איז נישט גוט מיט קיין שותפים, וואָסערע שותפים, וויאָזוי ס'וועט אויסזעהן די דורות העתידים, וואָס פאַר אַן השתתפות, ממילא איז נאָכנישט קיין צייט פון אַעבֿרָה נאָ.

איבערדעם איז רעכט אַז דאָס האָט אַ שייכות, ווייל ער איז געווען אַ "חכם" עָצום, ווייל ער האָט נישט געזוכט קיין מצות שכל ישראל "כולן" [מתעסקים בהם], אַז ס'איז געווען בשותפות מיט ערב רב, ווייל ער איז געווען אַ רואה את הנולד 'וואָס' פון דעם קומט אַרויס, ממילא דאַרף ער דאָס צו וויסן אַז ס'איז נאָכנישט דער זמן, אַז ס'קומט נאָך אַזעלעכע דורות וואָס ס'וועט נאָך זיין אַן אַרגערער שותפות [מבדור יוצאי מצרים עם הערב רב], ס'איז נאָך אַרגער, אַזוי ווי דער פסוק זאָגט דאָ [להלן בפרשת כי תוליד בנים], חלילה הַעֲיִדְתִּי בָכֶם הַיּוֹם וגו', מ'האָט אים געוויזן די שפעטערע דורות.

¹⁷ וממילא בזמן כזה אין מצוה להיות בארץ ישראל, רק יש לצאת ממנה (וכדלעיל באות מב ובהערה כה), ואם כן למה אתה רוצה ליכנס לארץ להיות עם דורות כאלו שבימי שפוט השופטים.

ביאורי הקושיות בפסוק כי תוליד בנים

ביאור קושיא ג

(עד אות נג)

הדורות מתמעטים והולכים, ואם הראשונים כמלאכים אנו כחמורים, ועל כן הקדים הכתוב כי תוליד בנים ובני בנים, לבאר דאף שמשנה רבינו איז דיבור אז להדור דיעה שאין למעלה ממנו, אבל בהמשך הדורות יבואו לידי השחתה ועשיית הרע, באם ישכחו מהדורות הקודמים ויסברו שכהיום יכולים לשנות

איבערדעם שטייט פי תוליד בנים ובני בנים, אסאך דורות קומען נאך, פי תוליד

בנים ובני בנים.

[דהנה] לכאורה אז מ'העט גיווען אנגעקוקט דאס דור [דיעה, בגודל מעלתם], האט מען זיך נישט אויסגעמאלן אז ס'זאל אזוינס נאכקומען [כדורות שלאחריהם, ולכן] אין די הקדמה שטעלט ער [ארפ דער פסוק] אז ס'וועט קומען 'אנדערע' דורות, [און] אז ס'קומט אן אנדער דור ווערט אן 'התהפכות' פונעם פריערדיגן דור, לא אכשור דרי זאגט די גמרא^כ, אם ראשונים כמלאכים אנו כחמורים^{כט}, מ'ווערט דאך שוואכער אלץ, ס'מישט זיך אריין [כחות אחרים והשפעות זרות] און מ'פארגעסט גאר דאס פריערדיגע.

[ועל ידי זה יורדים ירידה גדולה, וכדכתיב (איכה א, ט)] לא זכרה אחריתה, האט זיך אויסגעלאזט ותרד פלאים.

מט

ביאור הפסוק באיכה: לא זכרה אחריתה ותרד פלאים

ביאור הרישא "לא זכרה אחריתה"

לכאורה על "אחרית" לא שייך לשון זכירה, רק לשון התבוננות, שהרי עדיין לא היה זה

לכאורה אן "אחרית" [לא שייך עליו לשון "זכירה"]?, 'געדענקען' דארף מען געדענקען דאס וואס ס'איז 'פריער' געווען, א זאך וואס ס'וועט זיין 'שפעטער' איז דאך נישט שייך צו זאגן מ'זאל 'געדענקען', ווא"כ לא שייך להתאונן על שלא זכרה "אחריתה".

דאס [מה שיהיה 'שפעטער'] איז דאך א 'התבוננות' [ולא 'זכירה'].

נ

ולכן בפסוק "זכר" ימות עולם "בינו" שנות דר ודר, פירש"י דהרישא "זכור" קאי על העבר, והסיפא "בינו" קאי על העתיד [וכמו שמצינו]^ל ס'שטייט "זכר" ימות עולם, דאס 'פריערדיגע' איז "זכור", [ומסיים הכתוב] "בינו" שנות דר ודר, דאס וואס מ'זאל זיך בארעכענען וואס ס'קען

^כ בגמרא (יבמות לט: וחולין צג:) מקשה בלשון בתמיה "אכשור דרי"? ופירש"י וכי נתפשו הדורות נ"ל וכי אפשר שדורות האחרונים יהיו יותר כשרים נאמנים מן הראשונים].

^{כט} בגמרא (שבת קיב:) א"ר זירא אמר רבא בר זימנא, אם ראשונים בני מלאכים אנו בני אנשים, ואם ראשונים בני אנשים אנו כחמורים, ולא כחמורו של רבי חנינא בן דוסא ושל רבי פנחס בן יאיר, אלא כשאר חמורים. ובשו"ת דברי יואל (סימן י סוף אות ז) כתב רבינו: ואמרו חכ"ל אם הראשונים כמלאכים וכו' אנו כחמורים, אבל אנחנו אין אנו אפילו כצפרני החמורים לגבי הראשונים כמלאכים. אך אילו היינו עומדים על המשמר שלא לשנות על כל פנים מדרכיהם וממנהגיהם הקודמים, לא היינו מגיעים לירידה נוראה כזו אף בעיקבא דמשיחא רח"ל.

^ל בפרשת האזינו (לב, ז): זכר ימות עולם בינו שנות דר ודר שאל אביה ויגדף זקניה ויאמרו לך. ופירש"י, "זכור ימות עולם". מה עשה 'בראשונים' שהכעיסו לפניו וכו'. דבר אחר, לא נתתם לבבכם על 'שעבר', "בינו שנות דור ודור" להכיר 'להבא' שיש בידו להיטיב לכם ולהנחיל לכם ימות המשיח והעולם הבא.

[שפעתער] נאָכקומען, איז שוין אַ "התבוננות", [דלשון] זכירה שטייט [על מה שכבר היה בעבר].

[ואם כן יש להבין בפסוק לא זָכְרָה אַחֲרֵיהָ] וואָס איז שייך צו זאָגן זאָלסט 'געדענקען' וואָס ס'וועט זיין שפעתער, וואָס ס'וועט זיין 'שפעתער' קען ער נישט 'געדענקען', דאָס דאַרף מען דאָך הערשט 'קוקן' [לעיין ולהתבונן בעתיד, כדרך החכם 'הרואה' את הנולד]. 'זכירה' גייט אָן [אויף] אַ זאָך וואָס ס'איז 'געווען', וואָס זאָגט ער לאַ "זָכְרָה" 'אַחֲרֵיהָ', ער דאַרף צו זאָגן לאַ 'ראתה' אחריתה, אָדער לאַ 'התבוננה' באחריתה, וואָס איז דער לאַ "זכרה" אחריתה.

נא

אמנם כוונת הכתוב הוא על "שכחת התורה",

שלא זכרו מה שהתורה כבר הזהירה 'בעבר' שאם לא 'שמעו בקול ה' יבואו כל אלו העונשים "באחריתם" נאָר דער אמת איז, אין די תורה הק' שטייט דאָך אַלדינגס [כל הגלות והעונשים]. ווי ס'שטייט דאָ אין די מגילת איכה (ב, יז) עֲשֵׂה ה' אֲשֶׁר זָמַם בַּצֵּעַ אֶמְרָתוֹ [אָשֶׁר צִוָּה] מִיָּמֵי קֶדֶם, זאָגט דאָך רש"י דעם פשט פון דברי חכמינו ז"ל (ויק"ר ו, ה) לֹא וואָס איז טייטש מִיָּמֵי "קֶדֶם", [כמו שכתב בתורתו (בחוקותי כו, יח) וַיִּסְפָּתִי לִי־סִרָה אֶתְכֶם], וואָרן די תורה הקדושה איז 'קֶדֶם' לְעוֹלָם (פסחים נד. ורש"י דברים ב, כו).

דאָס אַלעס [העונשים והתוכחות שאירעו באחריתה] איז געשטאַנען [שוין "פריער"] אין די תורה הקדושה, ס'שטייט חלילה וואָס ס'לאָזט זיך אויס [הסוף והאחרית, ח"ו] אַם לאַ תִּשְׁמָעוּ וּגְו' (בחוקותי כו, יד. ראה יא, כח), חלילה אַז מ'זינדיגט. דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט אַז מ'וועט זינדיגן אין ארץ ישראל וויאָזוי ס'וועט זיין, פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם וּגְו' (עקב יא, טז), וואָס דער סוף וועט זיין שטייט אַרויס אין דער תורה. זאָגט ער בַּצֵּעַ אֶמְרָתוֹ מִיָּמֵי "קֶדֶם", דאָס וואָס ס'איז געשטאַנען אין די תורה. די אַלע זאָכן שטייען אין די תורה הקדושה, די תורה הקדושה איז גענוג מזהיר, הַעֲדִיתִי בְּכֶם הַיּוֹם וּגְו' (כאן ד, כו), די תורה הקדושה איז גענוג מזהיר, נאָר מ'פאַרגעסט וואָס ס'שטייט אין דער תורה הקדושה [אַרויסגעשריבן] וואָס דער 'סוף' איז פון די אַלע זאָכן.

מ'מיינט נישט לאַ "זָכְרָה" [אַחֲרֵיהָ] אַז מ'זאָל "מתבונן" זיין [על העתיד, רק הכוונה "לזכור" את העבר, מה שהתורה כבר הזהירה עוד מימי "קדם", וכוונת הכתוב הוא על 'שכחת' "התורה"], וואָרן ווען ס'ווערט אַ 'שכחת' "התורה", אפילו וואָס מ'געדענקט [שיש פסוק כזה בתורה] ליגט אַ סמיות עינים [שלא להבין ולזכור אותה על אמתתה].

נב

ביאור המשך הכתוב "וַתִּרְדּוּ פְּלָאִים"

"שכחת התורה" נקרא בכתוב בשם "הפלא ופלא"

[והנה אמרו חכז"ל (שבת קלח:): עתידה תורה שתשתכח מישראל, שנאמר (תבא כח, נט) וְהִפְלֵא ה' אֶת מִכְתָּבָהּ] 'הפלאה' זו [איני יודע מהו, כשהוא אומר (ישעי' כט, יד) הִנְנִי יוֹסֵף לְהִפְלִיא אֶת הָעָם הַזֶּה "הפלא ופלא"] וְאַבְדָּה חֲכָמָת חֲכָמָיו [וגו', הוי אומר הפלאה זו תורה. דאָס איז [נקרא בלשון] "הפלא ופלא".

לא ובתרגום יונתן שם באיכה: עָבַד ה' מִה דְחָשִׁיב, גִּמְר מִימֵר פּוּמִיָּה דִּי פִקִּיד לְמִשָּׁה נְבִיא מִן יוֹמִין קִדְמָאִין, דְּאִי לֹא נִטְרִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יֵת פְּקוּדֵיָא דִּה' עֲתִיד לְאַתְפָּרַע מִנְהוּן.

איבערדעם איז וְתִרְדּוּ "פִּלָּאִים", פִּלָּאִים איז [מיינט מען] "שְׂכַחַת הַתּוֹרָה", מ'פֿאַרגעסט וואָס ס'שטייט אין די תורה הקדושה, מ'מיינט אַז ס'איז שוין [היינט] אַנדערש, ס'איז אַן 'אַנדער' דור, אַז דאָס איז געווען פריער אַזוי, און היצט איז 'אַנדערש'. - איבערדעם איז "לא זְכָרָה", מ'האַט נישט געדענקט וואָס שטייט אין די תורה הקדושה [מימי 'קדם] אויפן "אַחֲרִית" פון אַזעלעכע זאַכן. אין די תורה הקדושה איז אַלעס מבואר - אַז מ'וויל נאָר קוקן דעם אמת. אַז נאָר מיט תשובה ומעשים טובים דערגרייכט מען דעם תכלית.

נג

סיום ביאור קושיא ג

ריבוי הדורות והתחלפותם גורם להירידה, ולכן מקדים הכתוב פֿי תולִיד בָּנִים וגו'

איבערדעם האָט מען געזאָגט, האָט דער בורא כל עולמים געזאָגט פֿי תולִיד בָּנִים, ס'וועט נאָכקומען דורות, וועט מען מיינען [בדורות האחרונים, אַז] אין 'היינטיגן' דור איז שוין 'אַנדערש' [וועיז יבואו לבסוף לידי וְהִשְׁחָתָם וגו' וְעִשְׂתֶּם הָרַע וגו', ועל זה הזהיר הכתוב הַעֲדִיתִי בָכֶם הַיּוֹם וגו'].

ביאור קושיא ה

ולזה אמרו במדרש דריבוי הבנים הוא הסיבה שבאו לידי כך

[ולכן] הענגט ער אַן [סיבת החטא במה שיהיה כי תוליד בנים וגו', וכדרש האחרון שבמדרש (בקושיא ה)], דאָס איז די סיבה פונעם חטא, אַז מ'רעדט זיך איין [אַז 'היצט' איז אַן אַנדערער דור], מ'ווייסט דעך 'דאָך' [אַז] ס'שטייט אַזוי אין די תורה הקדושה, [נאָר] רעדט מען זיך איין ס'איז 'היצט' אַן אַנדערער דור איז געוואָרן אַ הִשְׁתַּנּוּת, [ולזה הזהירה התורה כאן ובסוף פרשת נצבים] הַעֲדִיתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ, שָׁמַיִם [וְאָרֶץ] האָבן נישט מִשְׁנָה געווען מִבְּרִיאָתָם^{לג}, זיי זענען חיים וקיימים לעולם^{לג}, אַזוי איז דאָס אויף אייביג. [על כל פנים] די סיבה איז וועגן פֿי תולִיד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים, אַז ס'קומט 'אַנדערע' דורות.

נד

הקדמה לביאור קושיא ד

בגמרא דרשו עוד מפסוק כי תוליד בנים ובני בנים, על שבעה "בתי דינים" שעבדו ע"ז עד שנחרבה הארץ די גמרא דרש'נט פון דעם, די גמרא זאָגט, די גמרא אין גיטין דף פ"ח^{לד} (ע"א), אַז "חֲנִיכָא" [כינאי משפחה שקוראין עצמם הבנים על שם גדול המשפחה] איז כשר בגט ביז ג' דורות, ס'איז געדרינגען פונעם פסוק פֿי תולִיד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים [הרי ג' דורות].

^{לג} כפירוש השני ברש"י סוף פרשת נצבים: הַעֲדִיתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ. אמר להם הקב"ה לישראל, הסתכלו בשמים שבראתי לְשִׁמְשׁ אתכם, שמא שָׁנוּ את מדתם, שמא לא עלה גלגל חמה מן המזרח והאיר לכל העולם וכו', הסתכלו בארץ שבראתי לְשִׁמְשׁ אתכם, שמא שָׁנְתָה מִדְּתָהּ, שמא זָרַעְתֶּם אותה ולא צִמְחָהּ, או זָרַעְתֶּם חטים והעלתה שעורים, ומה אלו שנעשו לא לשכר ולא להפסד וכו' לא שָׁנוּ את מדתם, אתם שאם זכיתם תקבלו שכר ואם חטאתם תקבלו פורענות על אחת כמה וכמה.

^{לג} כפירוש הראשון ברש"י שם: הַעֲדִיתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ. שהם קיימים לעולם, וכאשר תקרה אתכם הרעה יהיו עדים שאני התריתי בכם בכל זאת.

וכן פירש רש"י בתחלת פרשת האזינו: ולמה העיד בהם שמים וארץ, אמר משה אני בשר ודם למחר אני מת, אם יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו הברית מי בא ומכחישם, לפיכך העיד בהם שמים וארץ, עדים שהם קיימים לעולם. ועוד שאם יזכו יבואו העדים ויתנו שכרם וכו'.

^{לד} במשנה (גיטין פח). כְּתַב חֲנִיכָתוֹ, וְחֲנִיכָתָהּ, פֶּשֶׁר. [דהדין הוא בגט דצריך לכתוב שם הבעל ושם אביו, ושם האשה ואביה, ואם כתב דבר שאינו אמת נפסל הגט. ואם כתב בגט "יעקב בן אברהם" הגט כשר, והגם ששם אביו

דערנאך ברענגט די גמרא א דרשה, אז 'שבעה' בתי דינים האבן געדינט די עבודה זרה, ביז ס'איז לא עלינו נגזר געווארן דאס חורבן, שבעה בתי דינים. דאס איז [אויך] געדרינגען פון פי תוליד בנים ובני בנים.

וביארו בתוס' איך נרמז כאן מנין 'שבעה' דורות

תוספות זאגט דארטן וויאזוי ס'שטייט [מרומז בפסוק] 'זיבן' דורות, רעכנט ער פי תוליד [חד דור], בנים איז תרי [דהוא לשון רבים], ובני בנים [עוד תרי ותרי, הרי שבעה]. אזוי ווי תוספות טייטשט דארט אויס, ער שטעלט אריין [אז] פונעם פסוק איז געדרינגען אויף זיבן, זיבן 'דורות'.

נה

אבל קשה דאף שנרמז מנין שבעה "דורות", אבל היכן נרמז שבעה "בתי דינים"

לכאורה אבער ס'שטייט דאך נישט [בפסוק] "בתי דינים", ס'שטייט דאך נאר שבעה "דורות" [סתם], נישט קיין "בתי דינים" [דוקא].

נו

אמנם ענין "בתי דינים" נלמד, דאס לא כן מהיכן בא זה "שכל הדור" יחטא

נאר דאס קען זיין אז מ'מיינט אזוי, [ווארן] לכאורה ווי קומט דאס עפעס אז דאס גאנצע "דור" [יחטא], ער רעכנט אויס [בפסוק] בנים ובני בנים [הרי כמה דורות שיחטאו כולם, והאיך בא הדבר לידי כך].

[ועל כרחק דזה בא להם ע"י הבתי דינים שחטאו, ואז כל העם אומרים אם בית דין מתירין אנו על אחת כמה וכמה] [כדלקמן אות נט].

נז

גם דלכאורה קשה עוד, למה תולה החורבן בשבעה "דורות" דוקא,

הלא יתכן בדור אחד הרבה "חוטאים" חס ושלום, שיכריעו יותר מחוטאים מועטים בכמה דורות

נאכדעם, און אפילו אז ס'איז דא עפעס חטאים, נו וואס איז א נפקא מינה [כמה דורות הם], פארוואס רופט ער עס [בפסוק לתלות בשבעה] "דורות", אין דעם "זעלבן דור" קען אויכעט זיין [שיכריע הקו להענש מחמת החטאים], ווייל אז ס'איז דא מער "חוטאים" [בדור אחד] איז ארגער ווי ווען ס'איז ווייניגער [חוטאים] אפילו בכמה "דורות", פארוואס איז דאס גיווענדט אין "זיבן" דורות.

נח

אמנם ביאור הענין, דליד פלאים כל כך שיתפס כל הדור, אין זה דבר הנעשה בדור אחד,

רק בהמשך כמה דורות שיוורדים זה אחר זה, ולכן רמז הכתוב על "שבעה" דורות

נאר חלילה אז דאס [גאנצע] דור איז אריינגעכאפט, ממילא קומט אויס מער [להיות כן] אז ס'איז אין "זיבן" דורות, [דלקול גדול כזה אינו נעשה במהרה בדור אחד, רק בהמשך כמה דורות שכל אחד יורד יותר מחבירו].

הוא יצחק, אבל מאחר שאברהם הוא גדול המשפחה והוא זקינו, כן דרך המשפחה להתייחס על שמו. ובגמרא, תנו רבנן, חניכת אבות בגיטין עד עשרה דורות, רבי שמעון בן אלעזר אומר שלשה דורות כשר, מכאן ואילך פסול וכו'. אמר רב הונא, מאי קרא, פי תוליד בנים ובני בנים [זה נקרא על שמו, מכאן ואילך] ונשנתם. לה בהמשך הגמרא שם: אמר רבי יהושע בן לוי, לא חרבה ארץ ישראל [היינו מלכות ישראל] עד שעבדו בה שבעה בתי דינים [ממלכי ישראל] עבודה זרה, ואלו הן: ירבעם בן נבט, ובעשא בן אחיה, ואחאב בן עמרי, ויהוא בן נמשי, ופקח בן רמליהו, ומנחם בן גדי, והושע בן אלה [מלך האחרון למלכי ישראל], שנאמר (ירמי' טו, ט) אמללה ילדת השבעה [פירש"י, שילדה שבע משפחות לעבודה זרה] נפחה נפשה בא שמשה בעד יומם בושעה וחרפה. אמר רב אמי, מאי קרא, פי תוליד בנים ובני בנים.

ובתוספות שם, פי תוליד חד דור, בנים תרי דור, ובני תרי דור, בנים תרי דור, הרי שבעה.

נט

וגם בהמשך הדורות הוא רק ע"י שהגדולים "ובתי דינים" נתפסים בחטא נתפס כל הדור, ולכן דרשוהו על "בתי דינים" און וויאזוי ווערן די "גאנצע דורות" אריינגעכאפט, [זה נגרם על ידי 'הגדולים' שהם הנשיא ואב ביי"ד, כי כשהם טועים אז אף כשהטעות הוא רק ביחידים נמשך הטעות לכל הדור כמבואר במדרש (שבקושיא ד). ולזה אמר] כי תוליד בנים ובני בנים, זאגט די גמרא וויאזוי, פון דאנעט איז געדריןגען שבעה "דורות", [ומפרש בגמרא דאס] איז נאך ווייל די "בתי דינים" זענען אריינגעכאפט, דאס איז דער כח היצר [שמתחיל הפירצה "בגדולים" ועי"ז נתפס כל הדור בהפירצה].

ס

ביאור קושיא ד

והשתא מוכן איך גם דרש הראשון שבמדרש בפסוק "כרובם" כן חטאו לי, שפיר שייך אל הכתוב כי תוליד בנים וגו' איבערדעם זאגט דאס צו דער מדרש [בדרש הראשון], זה שאמר הכתוב "כָּרַבָם" כן חָטְאוּ לִי, [והביא זה על הפסוק] כי תוליד בנים ובני בנים, [דבפסוק זה נרמז כי] "זיבן" גאנצע "דורות" וואס ס'וועט נולד ווערן וועלן אריינגעכאפט ווערן [כל הדור], זאגט ער [במדרש לבאר איך נעשה זאת], ווייל ס'איז [הפירצה] "מן הגדולים", איבערדעם 'דאס' איז דער כח היצר [ותחבולתו איך להמשיך לרשתו את כל הדור ע"י יחידים שהם הגדולים], ס'איז אים גרינגער - ווי דער חתם סופר ברענגט^ל - אז ער פארלייגט זיך אויף 'ווייניגער' מענטשן, [אויף דעם] נשיא מיטן אב בית דין, אויף אנשים 'יחידים', און מיט דעם כאפט מען אריין דאס 'גאנצע דור'.

^ל בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן רה, ד"ה וזהו): ואחד מרבתי הרב המופלג מו"ה מענדל לילג זצ"ל דיין ורב בביהמ"ד בפראנקפורט דמיין, רגיל על לשונו על דרך הלצה, המלך זקן וכסיל הידוע (קהלת ד, יג), בזקנותו יושב לו על כסא של ג' רגלים, אחד חזנים שיוליכו כל תפלות ישראל אל מחוץ למחנה כקדשים פסולין רח"ל, ב' השוחטים שיאכילו כל הקהלה נבלות וטרפות, ג' סופרי סת"ם שיופסלו כל תפילין ומזוזות על ידם, ודי לו למלך זקן בזה, עכ"ל. - ורבינו היה רגיל לומר, כי כהיום כבר נזדקן ונתחכם הבעל דבר יותר, ואין צריך רק לכסא של רגל אחד והוא המנהיג וראש העדה, כי כשמטעה את המנהיג תופס גם כל עדתו ברשתו. וכעין זה בדברי רבינו בסעודת מוצאי יום כיפור תש"כ, שמביא דברי החתם סופר ומוסיף על דבריו: היינט ברויך ער נישט, היינט ברויך ער דאס אויך נישט, היינט איז ער שוין [געוואָרן נאָך] עלטער, איז אים שוין צופיל צו גיין צו דריי, ס'איז גענוג [ער זאל גיין] צו איינעם, ער ברענגט אריין מינות, ער ווארפט אריין מינות אויף דער וועלט, איז דאך שוין פארטיג, דאס איז דאך שוין כולל, דאס איז דאך שוין מער כולל. ועיין ביאור הדבר בדברי יואל במדבר (עמוד סט) וז"ל: ולפי שכך גדול הוא כחם והשפעתם של מנהיגי ישראל שללמד על הכלל כולו יצאו, אם לנהלם ולהדריכם בדרך הטוב וישר, ולאידך גיסא בידם להטותם מני אורח ולהשפיע עליהם לרע ח"ו, על כן מתאמץ השטן ביותר להתגבר על מנהיגי ישראל ללכדם ברשתו אשר טמן, כאמרם ז"ל (סוכה נב). שהיצר הרע מניח אומות העולם ומתגרה בהן בישראל, ובתלמידי חכמים יותר מכולם, דכל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו (שם). והיינו טעמא, שהשטן בוחר להתגרות במי שתעלה בידו להרויח יותר ע"י הסתתו, ולכן הוא מניח את אומות העולם, דמה ירויח אם יצליח ללכדם, הלא הבל המה שאינם מצווים במצות וכו', משא"כ אם תעלה בידו לתפוס איש מבני ישראל ולצודו בחרמו, הוא מרויח בכך הרבה, שהוא מבטלו מתורה וממצוות, ועל אחת כמה וכמה אם הצליח היצה"ר ללכוד תלמיד חכם אחד למשכו ברשתו אשר טמן, ובפרט אם ת"ח זה ממונה על הצבור באיזו התמנות שהיא, ומה גם אם הוא מנהיג שישראל נמשכין אחריו, שאז הצלחתו של השטן רבה ועצומה, שהוא עמל להתגבר על אדם אחד, ומחמת כן ילכדו ברשתו כל העם, שהרי לא את המנהיג בלבד הסית ופיתה, אלא ימשכו אחריו כל ישראל ההולכים בעקבותיו הכרוכים ונמשכים אחרי דעתו ועצתו, וככל היוצא מפיו יעשו. ונמצא דבמה שהתגבר על אותו מנהיג הרויח את הכל. על כן הוא מתגבר על מנהיגי ישראל בכל כוחותיו, שבאמצעות כן תעלה בידו לבצע את אשר יזם לעשות להטות לב כל העם אחריו, כי בו הם תלויים וכו'.

ומלבד מה שהשטן מתאמץ בכל כוחותיו להתגבר עליו, עוד זאת לו שהוא מעמיד כנגד הצדיק מסית ומדיח העומד כנגדו ללחום עמו, להפריעו ממעשיו ולהשביתו מעבודתו הקדוש, ואותו רשע הנלחם עם הצדיק נוצב לשטן לו בדרכו, מעמיד פנים כאילו הוא צדיק כיוצא בו, משים מסוה היראה והחסידות על פניו, ומתעטף בַּמַּעֲטָה הצביעות לבלי היכר, כדי להטעות את ישראל וכו'.

איבערהויפט אין די לעצטע דורות, אין דעם חולשת הדור, איז 'דאָס' דער כח היצר.

אַזוי ווי ס'שטייט דאָ טאַקע, אַזוי ווי דער מדרש זאָגט דאָ אין די וואָך, כָּרָבָם כֵּן חָטְאוּ לִי, די פירצות זענען מן 'הגדולים', הייבט זיך אָן [ביי] דער נשיא מיטן אב בית דין, דער נשיא מיטן אב בית דין און [אחר כך] מיטן [גאנצן] בית דין, אַזוי ווי ער רעכנט דאָרט אין מדרש.

ברענגט ער דאָס צו [בפסוק כי תוליד בנים, שהכתוב מקדים הקדמה] איבערדעם קומט עס, ווייל מ'האָט בנים ובני בנים, אַז ער רעכנט אויס דער פסוק, אַז ער רעכנט "דורות", מסתמא [הכוונה] כאַפט זיך עס אַריין [הפירצה] אין [גאנצן] דור, [נו] וויאָזוי איז דאָס מעגליך פונעם כלל ישראל דאָס גאַנצע דור אַריינכאַפֿן, זאָגט ער [במדרש] ווייל ס'הייבט זיך אָן ביי די "גדולים", ביי די גדולים פונעם דור, כאַפט עס אָן [על ידי זה בכל הדור], איבערדעם איז דאָס "כָּרָבָם" כֵּן חָטְאוּ לִי, [וזה שאמר] כי תוליד בנים ובני בנים.

סא

סיום ביאור קושיא א-ב

[והשתא יובן היטב] דער בורא כל עולמים האָט געוויזן דאָ פאַר משה רבינו'ן די אַלע דורות העתידות, [דאָס איז] אַ תירוץ אויפן "אעברה נא".

סב

ביאורי הקושיות בהפטרת "נחמו"

הקדמה לביאור קושיא ו

(עד אחר אות עט)

ביאור ענין 'נחמה' בכפלים

איבערדעם איז נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי, [נחמה] כפלים, וואָס איז דער כפלים? קודם קען זיין כפלים, קאָן זיין ער שמועסט דאָ פון ירושלים, [וכמו שסיים בפסוק בן דָּבָרוֹ עַל לֵב "יְרוּשָׁלַיִם", [ועל זה אמר בפסוק א] כִּי לִקְחָהּ מִיַּד ה' כְּפָלִים בְּכָל חֲטָאתֶיהָ, [ויש בזה ענין "כפלים", שהוא ירושלים שלמטה וירושלים שלמעלה, כמו שיבואר].

סג

ביאור הגמרא ראש השנה:

הכופרים אין להם תקנה, מפני שפשטו ידיהם בחורבן בית המקדש

ס'איז מיר אייביג [קשה געווען], כ'האָב שוין געשמועסט אַסאַך מאל דערפון, ס'איז מיר אַלץ קשה געווען וואָס די גמרא זאָגט אין ראש השנה^ל, ער רעכנט אויס יעדע עבירה דעם עונש און די תקנה, ביז ס'קומט צו מינים ואפיקורסים וואָס זענען כופרים אין די תורה הקדושה און אין תחיית המתים, די מינים וכופרים רעכנט ער

^ל בגמרא (ר"ה יז.) פושעי ישראל בגופן ופושעי אומות העולם בגופן, יורדין לגיהנם ונידונין בה שנים עשר חדש, לאחר שנים עשר חדש גופן כלה ונשמתן נִשְׁרָפֶת ורוח מְפֻזָּרָתָן תחת כפות רגלי צדיקים וכו'. אבל המינין והמסורות והאפיקורסים, שכפרו בתורה ושכפרו בתחיית המתים, ושפירשו מדרכי צבור, ושנתנו חיתיתם בארץ חיים, ושחטאו והחטיאו את הרבים כגון ירבעם בן נבט וחביריו, יורדין לגיהנם ונידונין בה לדורי דורות וכו', גיהנם כלה והן אינן כלין, שנאמר (תהלים מט, טו) וְצֹרֶם לְבָלוֹת שָׂאוֹל מִזֶּבֶל לוֹ. וכל כך למה, מפני שפשטו ידיהם בזבול, שנאמר מזבול לו, ואין זבול אלא בית המקדש שנאמר (מלכים א' ח, יג) בָּנָה בְּנִיתִי בֵּית זֶבֶל לָךְ וכו', ואמר רבא ואינהו מְשִׁפִּירֵי שְׁפִירֵי בְּנֵי מַחֲזִיא, ומקריין בְּנֵי גִיְהֵנָם [לאחר מותם].

אויס רחמנא ליצלן זיי האָבן נישט קיין תקנה, ס'איז ג'יהנם פֿלָה וְהֵם אֵינָם פֿלִים לא עלינו, ה' ישמרינו.

איבערדעם איז דאָך גאָר (ע"ז יז.) אַין מקבלים בתשובה [המינים והאפיקורסים], וואָרן פֿל בָּאִיָּה לא יִשׁוּבוּן (משלי ב, יט), ס'איז גאָרנישט דאָ [קיין תקנה להם] לח. פרעגט די גמרא מפני מה, פֿאַרוואָס איז דער עונש אַזוי גרויס, [ומתרץ] מפני שפשוטו ידיהם בזבול, [ואין זבול אלא בית המקדש, דהיינו ווייל] זיי האָבן געמאַכט דאָס חורבן [בית המקדש].

סד

קושיא א בגמרא ראש השנה

מצינו שחורבן ראשון היה בעון עבודה זרה, והשני בעון שנאת חנם, ולא מצינו שנחרבו עבור כפירה ומינות שהוא חמור יותר מעבודה זרה

אַלץ איז מיר קשה געווען, קודם טאַקע מ'געפינט נישט אַז דער חורבן זאָל זיין וועגן מינות.

דאָס [חורבן] בית ראשון איז געווען וועגן עבודה זרה [גילוי עריות ושפיכות דמים], אַזוי שטייט דאָך (יומא ט:). [און] כופרים מינים ואפיקורסים זענען דאָך אַרגער פון עובדי עבודה זרה (שבת קטז.), דאָרף ער זאָגן [כן בגמרא ר"ה, גם על] עובדי עבודה זרה, ער זאָגט נישט עובדי עבודה זרה, נאָר מינים וכופרים, איז דאָך עס טאַקע אַרגער [מן עובדי ע"ז, והראיה שהרי] עכו"ם איז דאָך לא מורידין ולא מעלין^{לט} (ע"ז יג.), און 'די' [המינים וכופרים] זענען מורידין ולא מעלין (שם כו:).

און דאָס [חורבן] בית שני איז גאָר געווען וועגן שנאת חנם (יומא שם).

סה

קושיא ב בגמרא ראש השנה

בפשטות משמע דרברי הגמרא קאי על המינים שבזמן החורבן, ואם כן למאי נפקא מינה להודיענו זה, והלא מאי דהוה הוה אויסער אַלעמען, נאָך מער קשה איז מיר, לכאורה דאָס איז דאָך אַ 'גמרא' [שמודיענו כי גיהנם כלה והם אינם כלים, ואם קאי רק על המינים שבזמן החורבן, אם כן למאי נפקא מינה, והלא] מאי דהוה הוה, דאָס איז דאָך 'געווען' דעמאַלטס ביים חורבן, ביי די [שתי] חורבנות, אָבער דעס איז דאָך אַ 'גמרא' אויף 'היצטערט' די הלכה, און דער רמב"ם איז עס מעתיק (הל' תשובה ג, ו), [והלא] די אַלע מינים פון 'בזמן הגמרא' [שהיה כמה מאות שנים אחר חורבן בית שני] און 'כסדר' [בכל הדורות שאחריהם], די האָבן נישט געקאָנט חרוב מאַכן קיין בית המקדש, וואָרן ס'איז דאָך נישטאָ קיין בית המקדש, [און] דאָס בית המקדש הַמְקֻדָּה - בית שלישי - וועט שוין נישט חרוב ווערן, דאָס וועט שוין נישט חרוב ווערן, איז דאָך נאָר געוועזן 'דעמאַלטס' [בזמן הב' חורבנות], קאָן מען זאָגן אויף 'יענע', אפילו כ'וועל זאָגן אַז ס'איז וועגן מינים ואפיקורסים געווען דאָס חורבן, איז דאָך עס נאָר געווען 'דעמאַלטס', [ואם כן קשה] מאי דהוה הוה, די גמרא זאָגט דאָך אויף דעם וואָס ס'איז 'היצטערט', די גמרא שמועסט דאָך פון היצטערט, בימיהם.

לח עיין ס"ג ויחי תשי"ז (בדברות קודש לשובבי"ם ח"ב עמוד רח).

לט שאין מורידין אותן לבור להמית אותן בידים, דאסור להמית עכו"ם בידים. אבל אין מעלין אותן מן הבור אם נפלו לתוכה, אלא יניחם וימותו (כן פירש רש"י).

סו

ביאור הקושיות בגמרא ראש השנה - אופן א

המינים וכופרים מעכבים ביאת המשיח ובנין בית השלישי,

ולכן נחשב כאילו החריבו המקדש, דכל דור שלא נבנה בימיו כאילו נחרב בימיו

פלעג איך אַלץ צו קלערן אייביג, האָב איך אייביג געזאָגט אַז ס'זעט אויס
[כוונת הגמרא ר"ה]^מ ס'איז געבויט אויף דעם [מאמר חז"ל] [ירושלמי יומא פ"א ה"א] כל דור
שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו, און זיי [המינים שבכל הדורות] זענען
מונע [בנין בית השלישי], זיי האַלטן אויף ביאת המשיח ממילא זענען זיי מונע דעם
בנין בית המקדש, קומט אויס 'היצט' איז געווען נחרב [המקדש], זענען זיי 'היצט'
געווען פשוט ידיהם בזבול.

[ובזה מיושב דדברי הגמרא הוא הלכה הנוגע גם לדורות, וכן לא קשה מה שלא מצינו בשאר
מקומות שהחורבן היה עבור חטא מינות רק עבור שאר חטאים, דאין הכי נמי דהחורבן היה בשביל
שאר חטאים, אבל מה שלא נבנה עדיין בית המקדש השלישי, זהו משום עון מינות וכפירה רח"ל].

סז

אבל עדיין אינו מיושב לגמרי, דהלשון "פשוט ידיהם" בזבול, משמע שהחריבוהו בפועל, ולא רק שנחשב 'כאילו' נחרב
אַבער אַלץ [איז נאָך קשה], ס'איז אַביסל אַ דוחק אין לשון, "פשוט ידיהם"
בזבול, זעט אויס זיי זענען גאָר "פושט יד" געווען אויפן חורבן, ס'איז נישט נאָר
"כאילו" נחרב בימיהם, ער רופט עס טאַקע אָן [פשוט ידיהם בפועל].

סח

הקדמה לביאור הקושיות בגמרא ראש השנה - אופן ב

(עד אות עח)

היינט האָב איך אינזיין געהאַט ס'קאָן גאָר זיין, קען גאָר זיין ס'ליגט נאָך אין
דעם אַן אַנדערע בחינה^{מא}.

סט

בנין בית המקדש דלעתיד יבא בנוי ומשוכלל מלמעלה בשמים
דער כלל איז דאָך, דער בית המקדש של מעלה דאָס איז נאָכנישט במילואו,
אין הקב"ה נכנס, ער גייט נישט אַריין [בירושלים של מעלה עד שיבוא לירושלים של מטה]
(תענית ה.). ס'וועט אַראָפקומען [למטה לעתיד] אַ בית בנוי ומשוכלל [מלמעלה בשמים]
(רש"י ותוס' סוכה מא.).

ע

והבנין דלמעלה נבנה תמיד יותר ויותר, על ידי תורה ומצוות ועבודת הצדיקים
שטייט דאָך אין ספרים הקדושים^{מב}, אַז דאָס בית המקדש ווערט געבויט
[כסדר] פון מעשי הצדיקים, צדיקים בויען דאָס בית המקדש, [איבערדעם] שטייט

^מ וכ"כ בביאור הגר"א על סדר עולם רבא סוף פ"ג, ובערוך לנר ר"ה שם.

^{מא} וחידוש זה מביא רבינו אחר כך בהקדמה לספר ויואל משה (עמוד ט). וכן בס"ג פרשת בא תשכ"ב חזר על זה ומזכיר שם שכבר כתב כן בויואל משה, ומוסיף שם דברי האלשיך, וגם שהרה"ק רבי יהושע'לע טאָמאַשבויער זלה"ה היה אותו ששאל זאת מן הרה"ק מצאנז. (ומובא כל זה לקמן הערה מו).

^{מב} בזרע קודש (תצא) וז"ל: על פי מה שפירשו (בברכת ולירושלים שבשמו"ע) ובג"ה אותה בקרוב "בְּיָמֵינוּ" בְּנִין עוֹלָם, ש"בונה" ירושלים ה' (תהלים קמז, ב), ובמה בונה אותה, "בימיו", על ידי הימים שלנו, שבכל יום כשאדם עובד אותו יתברך, הכל לפי מעשיו בונה את ירושלים ובית המקדש, יש בונה ביום אחד שורה שלימה, ויש מניח למשל לבונה אחת, כן בונה האדם מישראל שעובד ה' בכל יום, עד שיהיה נבנה בשלימות במהרה בימיו. וכן שמעתי מהרה"ק מו"ה אלימלך [מליזענסק] זצוק"ל, שכשעשה עליית נשמה ראה שנושאים את כלי הבית המקדש ואמרו לו שהם אותם הכלים שהוציא הוא מהגלות. ופעם אחת אמר שנפלה בית טומאה אחד בצורה גדולה מאד, ובכל יום עולים אלפי אלפים בעלי מלאכות בנאים לבנות החומה, אבל יש לי שומר טוב, שכשהרב מו"ה יעקב יצחק מלאנצהוט [החזקה מלובלין] מתפלל תפילת י"ח מתפילת מנחה,

(בברכת רחם נא) "בונה" ירושלים [בלשון הוה], מ'האלט אין [איין] בויען, ירושלים דלמעלה, ס'איז מכוון כנגד ירושלים דלמטה [ולעתיד ירד בנוי ומשוכלל מלמעלה], דאָס שטייט דאָך אויך אזוי אין זוהר הקדוש (פנחס דף רכ רכא, עיין ויואל משה מאמר א סימן סב). ס'בויעט זיך [תמיד למעלה] דער "בית המקדש" און "ירושלים" [דלמעלה] פון די עבודה פון צדיקים, דורך זייערע מצות ומעשים טובים בויעט זיך דער "בית המקדש" און "ירושלים" דלמעלה.

עא

בפרי מגדים בשם רבי גרשון מקיטוב: כשראה ירושלים דלמטה בָּכָה על ירושלים דלמעלה שלא נבנית עדיין דער פרי מגדים^{מג} (או"ח סימן תקסא, אשל אברהם ס"ק א) ברענגט דאָך פון רבי גרשון קיטובער [זצ"ל, גיסו של הבעל שם טוב הקדוש זצ"ל], ווען ער איז געקומען קיין ארץ ישראל האָט ער זייער [געוויינט], ער האָט געזען ס'איז 'אויפגעבויעט' די הייזער, האָט ער זייער געוויינט, האָט ער געטייטשט [מה שאומרים בסליחות (כפזמון י"ג מדות) אַזְכָּרָה אֱלֹקִים וְאַהֲמִיָּה] בְּרָאוֹתַי כָּל עִיר עַל תְּלָהּ בְּנוֹיָהּ, וְעִיר הָאֱלֹקִים מְשֻׁפָּלָה עַד שְׁאוֹל תַּחְתֶּיהָ. [האָט ער געטייטשט] בְּרָאוֹתַי כָּל עִיר, די גאַנצע שטאָט 'למטה' איז אויפגעבויעט על תְּלָהּ, [אַבער] וְעִיר הָאֱלֹקִים, ירושלים 'דלמעלה', איז מְשֻׁפָּלָה עַד שְׁאוֹל תַּחְתֶּיהָ.

עב

הבונים שבונים כעת בירושלים אינם כלום ולא יתקיימו לעתיד, שאינם מקושרים לדלמעלה לעולם איז דאָך טאַקע די אַלע בנינים [שבונים עכשיו בירושלים דלמטה], אַז ס'איז נישט מקושר למעלה, איז עס נישט ווערד גאַרנישט [ולא יתקיימו לעתיד]. (החמשך באות עד)

עג

ביאור הפסוק (בפרשת דברים): עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצֻרֹת "בְּשָׁמַיִם" כי ערי ארץ ישראל יש להם שורש גדול למעלה בשמים דעס וואָס שטייט (דברים א, כח) עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצֻרֹת "בְּשָׁמַיִם", זאָגט רש"י [דברו הכתובים] דברי הַבְּאִי^{מד} [לשון גוזמא, דעס] וואָס ער זאָגט "בְּשָׁמַיִם", [שהרי באמת לא הגיעו עד לשמים ממש, אלא הכוונה שהיו גבוהים מאוד].

מפיל כל מה שבונים, והבנתי מדבריו הקדושים שמפיל זה ע"י שעל ידי תפלתו בונה חומת ירושלים וביהמ"ק, ולפי ערך שבונה חומות ירושלים, לפי ערך זה מפיל בהבית הזה של טומאה, כי כשזה קם זה נופל. ^{מג} בפרי מגדים (או"ח סימן תקסא, אשל אברהם ס"ק א) וז"ל: ושמעתי מאדוני אבי הרב [רבי מאיר תאומים] ז"ל, שאמר כמדומה בשם החסיד ר' גרשון קוטבר ז"ל, שבא לירושלים וראה בשלוחה עמים יושבים בה, ובכה ואמר שזה שאומרים בְּרָאוֹתַי כָּל עִיר ירושלים של מטה על תְּלָהּ בְּנוֹיָהּ, וְעִיר ה' מְשֻׁפָּלָה ירושלים של מעלה כו', שם ניכר החורבן כו'.

ובדרשת הושענא רבה תשכ"ח הקשה רבינו דגם לפי דברי הרה"ק ר' גרשון קיטובער עדיין קשה הלשון "שאוּל תחתיה", דהגם שהוא בשפלות אבל האֵיך יתכן לומר על ירושלים של מעלה שאול תחתיה. וזלש"ק: נאָר וואָס זשע דען, די הייליגע דיבורים פון רבי גרשון קיטובער זי"ע, דאָס זעט מען היינט נעבעך על פי פשטות, מ'מוז נישט אַנקומען צו ירושלים של מעלה מ'זאָל זען דאָס שפלות. וואָס ווערט אַנגערופן עיר האלקים, ס'שטייט (בראשית כח, כב) וְהָאֵיךְ הַזֹּאת וְגו' יִהְיֶה בֵּית אֱלֹקִים, זאָגט דער תרגום אֲהִי פֶלַח עֲלֶיהָ מִן קֶדֶם ה', דאָס וואָס איז א מקום עבדות ה' הייסט דאָס בֵּית אֱלֹקִים, א שטאָט ווי ירושלים האָט געהייסן עיר האלקים, טאַקע "ירושלים שלמטה" האָט געהייסן עיר האלקים, פאַרוואָס, ווייל ס'איז געווען דאָס מקום פון עבודה... בעווננו הרבים היינט, ס'איז טאַקע כל עיר על תלה בנויה, די גאַנצע שטאָט, אַבער וְעִיר הָאֱלֹקִים, טאַקע דאָ מלמטה, מְשֻׁפָּלָה עַד שְׁאוֹל תַּחְתֶּיהָ, נעבעך דאָס פריצות מיט מינות און די כפירה, און דעם ניאון ה' וואָס איז דאָרטן, איז דאָך עד אין חקר, ווען אונזערע עלטערן העטן דאָס געהערט וואָלט זיי גיווען דאָס האַרץ צוגאַנגען, העטן זיי עס נישט אויסגעהאַלטן.

^{מד} ברש"י שם. עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצֻרֹת בְּשָׁמַיִם, דברו הכתובים לשון הַבְּאִי. ומקורו בגמרא (חולין צ:), אמר רבא גוזמא [פירש"י מילתא בעלמא ולא דוקא]. אמר רבי אמי דברה תורה לשון הוואי, ערים גדולות ובצורות בשמים,

[אָבער] אין די מפרשים^{מה} שטייט דאָך אַז ס'ליגט אין דעם עפעס, ס'איז נישט אינגאַנצן דברי הבאי, [דכוונת הכתוב] אַז די שטעט [שבארץ ישראל] האָבן אַ מקור [גבוה וחזק] 'למעלה', [ממילא] ס'איז בצורות "בשמים".

עד

יהיה איך שיהיה דאָס [מה שבונים כעת, שהוא רק למטה] איז דאָך אַלעס גאַרנישט, דעם וואָס ס'איז עתיד ליחרב. (ועיין לקמן אות פב)

עה

ס'שטייט דאָך אויך אַזוי דער פשט [בישוב הסתירות בענין בנין לדעתיד, אם יהיה בידי אדם או בידי שמים, דתרווייהו איתנייהו], אַז ס'וועט אַראָפקומען [הבנין] מלמעלה וואָס ס'בויעט זיך [בשמים, על הבנין דלמטה שייבנה בידי אדם] [עיין באורך לקמן אות צב], 'דעס' וועלן זיין די בנינים [לעתיד], 'דעס' וועט האָבן אַ קיום.

עו

עובדא מהדברי חיים

שסיפר מה שראה בימיו בנין המקדש דלעתיד שחסר רק הפרוכת

אונז ווייס מיר, דער דברי חיים, דער הייליגער דברי חיים, האָט אַמאָל געזאָגט ביים טיש: דער גאַנצער "בית המקדש" איז שוין אויפגעבויעט, נאָר דאָס "פרוכת" פעלט נאָך.

האָט זיך אָנגערופן דאָרט איינער פון די גדולים וואָס זענען דאָרט געזעסן [הרה"ק רבי יהושע מטאמאשוב זצלה"ה], ער האָט געזאָגט: אונז זעמיר מאַמין אַז דער רבי קען מאַכן דאָס פּרוּכָת! האָט ער [הדברי חיים] נישט משיב געווען.

דערנאָך איז געקומען ביי אַן אַנדערן טיש, האָט ער זיך אָנגערופן דער דברי חיים: פון וואָנעט ווייסטו אַז איך האָב נישט געמאַכט דאָס פרוּכָת, נאָר ס'איז געקומען אַ גרויסער רשע, ער האָט עפעס געזינדיגט און ער האָט עס צוריסן!

דברו נביאים לשון הואי [במסורת הש"ס: הבאי], דברו חכמים לשון הואי וכו'. [פירש"י לשון הדיוט, שאינו מדקדק בדבריו ומוציא בפיו דבר שאינו, ולא שיתכוין לשקר אלא לא דק].

^{מה} במשכיל לדוד (על פירש"י שם) כתב וז"ל, עיין להרמ"ע [מפאנן] ז"ל בספר עשרה מאמרות שהפליא עצה על זה, וביאר מלת הבאי נוסריקון הנה ברכו את ה'. והכא נראה לי דהכי פירוש, ערים גדולות כמשמעו למטה, ובצורות בשמים ר"ל שהם בצורות וחזקות בשמים, ע"י השרים שלהם שהם בשמים.

ובשל"ה הקדוש (תורה שבעל פה כלל יח כבוד אלקים, אות ב) כתב וז"ל, יש דברים כהנה וכהנה בסודות רבותינו ז"ל, ועל זה נאמר (איוב יא, ט) 'אַרְכָּה מֶאֱרֶץ מִדָּה וְרַחֲבָה מִנִּי יָם', כי לדבר ממדותיו של הקב"ה בסוד שמותיו אין לדבר סוף ותכלית. כלל הענין, כשהם מדברים בתחתונים רומזים בעליונים וכו'. הענין הוא על דרך 'פי לא דָּבַר רַק מִכֶּם' (דברים לב, מז), ודרשו רבותינו ז"ל (ירושלמי פאה פ"א ה"א) אם ריק הוא - מכם. הכוונה בזה, הדיבור הוא ריק מצד מציאותו למטה, אבל מצד שרשו למעלה היא גדול במאוד, וזהו שאמר מִכֶּם הוא ריק, כלומר מצד המציאות שלכם למטה נראית ריק והבאי. פֶּעֶנִין 'עָרִים גְּדֹלֹת וּבָצוּרֹת בְּשָׁמַיִם' (דברים א, כח), מצד בחינתם למטה הוא דבר הבאי, אבל מצד שורשם וכוחם של מעלה, דהיינו כח האמורים למעלה, יש לו אחיזה גדולה בשרשו ומתפשט כוחו במאוד במערכת השמים וכו'. ועוררנו לזה החכם מורינו הרב מנחם עזריה ז"ל (שו"ת רמ"ע מפאנו סימן עג), ונתן סימן לדבר, 'הבאי' ראשי תיבות הִנֵּה פָּרְכוּ אֶת ה' (תהלים קלד, א), כי למעלה בשרשו הוא שפע רב.

ועיין דברי יואל ויצא (עמוד יד), ובפרשת דברים (מהדו"ת עמוד פב, ד"ה ובאמת) מדרשת רבינו בש"ק דברים תשי"ט בירושלים (נדפס גם בחידושי תורה למסיבות פרשת דברים).

עז

היוצא לנו מזה כי ע"י המצות נבנה תמיד המקדש שלמעלה, וע"י החטאים נחרב תמיד ח"ו
זעה מיר דאך, מיט מעשי הרשעים ווערט חרוב [דער] בית המקדש של מעלה,
און דורך מעשי הצדיקים ווערט עס געבויעט^מ.

עח

ביאור לשון הגמרא שפשוטו ידיהם "בזבול"
היינו בבית המקדש 'שלמעלה', שהוא ברקיע הרביעי הנקרא "זבול"
דאס איז דער פשט [בגמרא ר"ה, דקאמר מפני שפשוטו ידיהם "בזבול"].

^מ בס"ג בא תשכ"ב (לשון קדשו אות ל-ג), מביא רבינו ענין זו בבכיות עצומות [קצרנו הלשון].
דער אלשיך הקדוש זאגט אזוי, דאס בית המקדש של מעלה ווערט דאך געבויעט א בית המקדש של
אש און ס'וועט אראפקומען בנוי ומשוכלל לעתיד לבוא. זאגט ער פון וואס בוייעט זיך עס? פון די מצות און
מעשים טובים פון צדיקים! מיט 'קלענערע מצות' וואס מ'טוט בוייעט מען אויף א 'שטיינדל' פון בית
המקדש, 'גרויסע צדיקים' מיט 'גרויסע מצות ומעשים טובים' בוייען זיי אויף גאנצע ווענט.
נו ס'איז דאך געווען אזויפיל צדיקים און אזויפיל דורות - פרעגט ער א קשיא, - פארוואס איז נאכנישט
אויפגעבויעט דאס בית המקדש ס'זאל אראפקומען? זאגט ער אבער, לעומת זה וואס א צדיק בוייעט אויף,
איז אבער דא הונדערט [רשעים] וואס זענען מהרס, מיט זייערע מעשים רעים חלילה ציווארפט מען.
איבערדעם איז דאס פארקערט, מיט דעם וואס מ'איז גוֹדֵר גוֹדֵר וְעוֹמֵד בְּפֶרֶץ קַעֲגָן די מהרסי הדת, מ'איז
מקיים ה'לוא מְשַׁנְאִיהָ ה' אֲשָׁנָא וּבִתְקוּמָמֶיהָ אֶתְקוּטָט (תהלים קלט, כא), אז מ'שטייט קעגן זיי, [מיט דעם] איז מען
מציל דעם הירוס, און מ'זאל נישט ציווארפן די חומת ירושלים וואס ס'ווערט אויפגעבויעט למעלה.
טייטשט דער אלשיך הקדוש (ישעי' סב, ו-ז), עַל חוֹמֹתֶיךָ יְרוּשָׁלַיִם, ס'ווערט אויפגעבויעט ירושלים
דלמעלה, הַפִּקְדוֹתֵי שְׁמַרְיָם, האב איך געשטעלט שומרים, אידן וואס זאלן אכטונג געבן אויפ'ן אידישקייט און
זאלן מוחה זיין פאר די מהרסים. זאגט אן דער פסוק הַמְזַכְרִים אֶת ה', פאר די שומרים, "אַל דָּמִי לוֹ", איר
זאלט נישט שווייגן! איר זאלט נישט צולאזן די מהרסים! מ'זאל האבן מסירת נפש מוחה צו זיין! מיט דעם
וועט עטן מציל זיין חומות ירושלים.

איך האב דאך שוין דאס געשריבן (בהקדמה לספר ויואל משה עמוד ט') וכו' איך ברענג אפילו נישט דארט
דעם אלשיך, איך זאג סתם, און כ'האב דערנאך געזען אז דאס זאגט דער אלשיך הקדוש.
בעונותינו הרבים, ס'טרעפן זיך נאך אידן, וואס זענען נאך גאר פון די שומרי תורה און מ'גייט מיט מיט
די מהרסים? ! דער פסוק שרייט געוואלד "אַל דָּמִי לוֹ" !
בעונינו הרבים ווי קאן מען דאס צוקוקן, די האט מען גאר א נאמען געגעבן "חובבי ארץ"? , די
"מחריבי ארץ"! הֵן הָיָה הַיּוֹ בְּעוֹכְרֵינוּ, מ'העט מיר שוין לאנג געהאלטן נאך דער גאולה ווען נישט די
רשעים! ה' ישמרינו! די אלע וואס זיי האלטן מיט זיי, וואס זיי נעמען א טייל מיט זיי, זענען בעונינו הרבים
עובדי עבודה זרה, ה' ישמרינו מהם ומהמונם, מ'מעג זאגן וואס מ'ויל, דער אמת איז אמת.

ובהמשך שם (לשון קדשו אות מ): דער אלשיך הקדוש זאגט ס'איז דא "הונדערט מהרסים" [נגד צדיק
הבונה], בעונינו הרבים, דאס זאגט ער דעמאלטס, היינט איבערהויפט האט עס נישט הונדערט מהרסים נאר
בעונינו הרבים 'אין די רבבות' מהרסים, און ווער ווייסט צי ס'איז דא עפעס א בונה.
לכאורה איז דאך א קשיא, נו מילא די רשעים האבן עס צעווארפן, קומט דאך אויס, די עבודה פון
צדיקים אמיתיים וואס דינען דעם באשעפער, וואס צדיקים מיט קדושים בוייען אויף, חלילה וחלילה גייט גאר
לריק ולהירוס?, ווי קען דאס זיין?.

שטיין שטייט דאך לעולם [קושיא זו] אויף אלע תפלות, זיי שמועסן דאך דערפון די מקובלים (שערי אורה
בסוף שער ב' ובשער י'), אז די אלע תפלות פון צדיקים, ס'איז דאך א כלל אז מ'איז מתפלל בכוונה איז אינה
חוזרת ריקם, און אזויפיל תפלות ותחנונים פון אזויפיל דורות, אזויפיל טרערן וויפיל צדיקים האבן שוין
פארגאסן אויף ישועת ישראל, אויף דער גאולה און אויף אלע צרות, איז דאס חלילה געגאנגען לריק?
זאגט מען ניין, די תפלות שטייען! [נאר] ווייל ס'איז נישט געווען די צייט איבערדעם זענען זיי "נתעכב
געווארן". ווען ס'וועט קומען די צייט, וועלן די אלע תפלות אפירקומען און זיי וועלן לייכטן! און ס'וועט
נתרבה ווערן אורן וישועתן של ישראל דורך די אלע תפלות, ס'וועט נישט גיין לריק נישטאמאל אין תפלה.
...די אלע תקיעה ותרועה'ס וואס אידן האבן געבלאזן אין אלע יארן, דעם וואס ס'איז געווען מיט אמת
און מיט צדקות און מיט עבודה און מיט קדושה, דאס שטייט בגבהי מרומים. השי"ת ווייסט, אבער אונז
ווייס מיר נישט, ווען ס'וועט זיין די גאולה שלימה וועלמיר אונז וויסן וואס די תרועה האט געברענגט.
דעמאלטס וועט מען וויסן דערפון, וועט מען זען דעם גרויסן אור.

[וועיין עוד בהקדמה לס' ויואל משה עמוד ט', ס"ג בא תשט"ו, הו"ר תשי"ט, ס"ג בא וס"ג בהר תשכ"ב, ס"ג שבת
חזה"מ פסח תשכ"ו, ובדברי יואל ליו"כ (אות פט) ולשמחת תורה (אות סה). וע"ע בס"ג זכור תשכ"ז, וסעודת פורים תשכ"ז].

די גמרא זאגט דאָך (חגיגה יב:) ביי די שבעה רקיעים, [ברקיע השלישי הנקרא] "שחקים", שָׁבוּ [רחים] טוחנות מִן לְצִדִּיקִים [לעתיד לבוא (מהרש"א)], רעכנט די גמרא אויס יעדע רקיע וואָס זיי זענען משמש, און 'די' רקיע [הרביעי] וואָס ס'שטייט [דאָרט] דער בית המקדש, [דאָס] הייסט "זבול", [שנאמר] (מלכים א' ח, יג) בָּנָה בְּנִיתִי בֵּית זָבַל לָךְ, דאָרט איז דער בית המקדש שלמעלה.

דאָס קען זיין מיינען דאָ די הייליגע חכמים [בגמרא ר"ה], די מינים ואפיקורסים די זענען נאָך מחריב [עד היום] דעם בית המקדש של מעלה וואָס איז אין "זבול", איבערדעם זאָגט ער פשטו ידיהם "בזבול", ער זאָגט נישט פשטו ידיהם "בבית המקדש", [נאָך] שפשטו ידיהם "בזבול", אין די 'רקיע' וואָס ס'הייסט "זבול", ביז 'אָהין' גייט זייער פגם, מיט דעם וואָס זיי זינדיגן בירושלים 'שלמטה' זענען זיי פושט ידיהם 'בזבול', גייט דער פגם ביז אָהין [ברקיע זבול], איבערדעם איז דער עונש אַזוי ביטער [שאין להם תקנה] (כדלעיל אות סג).

עט

ביאור הקושיות בגמרא ראש השנה - אופן ב

אין הכוונה על חורבן ביהמ"ק שבזמן החורבן, רק על החורבן של בנין שלמעלה בכל דור ודור איבערדעם איז רעכט, איבערדעם היצט פאַרשטייט מען שוין די גמרא. דאָס מיינט מען נישט 'דעם' בית המקדש [דלמטה, שנחרב מכבר, דעל זה הלא] מאי דהוה הוה, ווי קען מען זאָגן אויף די מינים ואפיקורסים אַז זיי מאַכן [היינו] חרוב דעם בית המקדש. נאָר וואָס דען, 'אויבן' בויעט מען 'היינט' דעם בית המקדש, 'בכל דור ודור', און מ'האַט שוין געהאַלטן ביי אַ גמר, ס'האַט שוין געדאַרפט צו זיין די גאולה, און לאַ עלינו דורכדעם וואָס די כופרים און אפיקורסים האָבן "פושט ידיהם" געווען "בזבול" [על ידי זה נתעכב ונחסר הבנין], און 'דאָס' ליידט מען, מ'איז דאָס סובל. איבערדעם מיט דעם פאַרשטייט מען די גמרא וואָס מ'זאָגט 'אַזוי ווייט' [שנידונין לדורי דורות, גיהנם כלה והם אינם כלים], די מינים ואפיקורסים שפשטו ידיהם "בזבול", דאָרט וואו ס'איז דער בית המקדש "שלמעלה", ביז 'אָהין' גייט דער פגם בעונינו הרבים, פשטו ידיהם "בזבול".

[ובזה מיושב דדברי הגמרא הוא שפיר הלכה הנוגע גם לדורות, וכן לא קשה מה שלא מצינו בשאר מקומות שהחורבן היה עבור חטא מינות רק עבור שאר חטאים, דאין הכי נמי דבזמן החורבן למטה היה זה בשביל שאר חטאים, אבל מה שנחרב בכל דור הבנין דלמעלה שאין נגמר בנינו, זהו משום עון מינות וכפירה רח"ל].

פ

ביאור ענין 'נחמה' בכפלים

שיתגלה ויראו בנין המקדש שלמעלה ושלמטה

היצט קאָן מען פאַרשטיין [ענין הנחמה בכפלים].

ס'איז געווען חורבן בית המקדש [למטה], אָבער ס'איז חרוב געוואָרן [גם] דער בית המקדש של מעלה, דאָס איז אַ 'טאָפּלטער' חורבן, אויף למטה [ולמעלה]. איבערדעם זאָגט ער וועט זיין אַ נחמה בכפלים, ס'זאָל אויפגעבויעט ווערן "בית המקדש וירושלים" שלמעלה 'און' שלמטה, און ס'וועט אַראָפקומען [למטה] בנין הבנוי ומשוכלל מלמעלה, והבנינים דכעת יחרבו, וכדכתיב] אָנִי ה' בְּנִיתִי הַנְּהַרְסוֹת, ווי

דער פסוק זאָגט (יחזקאל לו, לו), מ'וועט וויסן אז 'איך' האָב אויפגעבויעט [ורק זה יתקיים, אבל מה שהרשעים בונים מעצמים ייהרס ולא יתקיים]^{מז}. (עיין אות עב, עד, פב)

פא

ביאור קושיא ו - אופן א

העונש על החטא היה גם כן בכפלים, שחורבן המקדש היה גם כן למעלה ולמטה

דאָס איז דער פשט פי לְקַחְהָ מִיַּד ה' "כְּפָלִים" בְּכָל חֲטָאתֶיהָ, ס'איז אַ טאַפּלטער¹ חורבן, דִּבְרוּ עַל לֵב יְרוּשָׁלַיִם [וְקָרָאוּ אֵלֶיהָ] כִּי מְלָאָה צָבָאָה [כִּי נִרְצָה עֲוֹנָהּ], כִּי לְקַחְהָ מִיַּד ה' איז געווען "כְּפָלִים" [בְּכָל חֲטָאתֶיהָ], ס'איז געווען אַ טאַפּלטער חורבן.

וואָרן אַזוי ווי ס'איז דעמאָלטס חרוב געוואָרן [בית המקדש וירושלים] שלמטה איז חרוב געוואָרן [בית המקדש וירושלים] שלמעלה, דאָס איז נישט געווען טאַפּלט [העונש] כפי ערך החטא, נאָר ער מיינט ס'איז געוועזן אַ חורבן [בכפלים], אַ טאַפּלטער חורבן, כִּי "לְקַחְהָ" מִיַּד ה', די 'לקיחה' [שהוא עונש החטא] האָט געברענגט אַ טאַפּלטן חורבן.

אַזוי איז דער [ערך] חטא טאַקע, אַז ס'ברענגט די ביידע זאַכן, אָבער ס'איז נישט בלאַ דינא, דאָס איז טאַקע סיבת החטא, וְזֶה פְּרִיָּה, אַ חטא איז גורם [חורבן] בכפלים, למעלה ולמטה], וואָרן דאָס איז מקושר די חורבנות [שלמעלה ושלמטה], ס'איז האַ בהא תליא - אוי וויי - חורבן שלמעלה און חורבן שלמטה.

פב

און די 'בנינים' וואָס זיי [המינים ואפיקורסים] האָבן געברענגט [בעולם], דאָס אַליין איז אַ 'חורבן' [גם למטה, מלבד מה שגורם חורבן למעלה], אויף דעם האָט דאָך רבי גרשון קיטוב'ער אויף דעם געוויינט טאַקע, אויף 'דעם' 'בנין', וואָרן אַז ס'איז עיר האלקים מושפלת [שאינו נבנה בזה גם הבנין דלמעלה], איז דאָס נישט קיין 'בנין' [רק חורבן], איז דאָס עתיד ליחרב, אַזוי ווי ס'שטייט (ביחזקאל פרק לו, עיין לעיל אות פ).

פג

איבערדעם האָט ער געזאָגט, איז עס "כפלים" [מה שלקחה מיד ה']. ממילא אַז מ'וועט געהאַלפן ווערן, וועט זיין אַ "נחמה" בכפלים, ס'וועט 'ביידע' אויפגעבויעט ווערן [שלמעלה ושלמטה]. ווער ס'וועט זוכה זיין צו 'זען' [לעתיד] בְּבִנְיָנָה, ווער ס'וועט זוכה זיין. [מילא] די צדיקים אמיתיים, האָבן געזען [גם עתה] ווי ס'בויעט זיך אויבן [בשעת מעשה], אַזוי ווי כ'האָב פריער (באות עו) נאָכגעזאָגט פון הייליגן דברי חיים.

פד

ביאור הנמרא כל המתאבל על ירושלים זוכה "ורואה" בשמחתה

על פי העובדא מהדברי חיים: שהצדיק זוכה 'לראות' בבנינה גם עתה

איבערדעם שטייט (תענית ל:) [כל המתאבל על ירושלים] זוכה "ורואה" [בשמחתה, דהיינו שזוכה ורואה] בְּבִנְיָנָה, מ'זעט וואָס ס'טוט זיך אויבן, וויאָזוי ס'בויעט זיך [כסדר], וויאָזוי מ'האַלט [היצט] מיט דער בחינה, די וואָס זענען זוכה.

^{מז} עיין באורך בס"ג פרה תשי"ד בביאור פסוק זה ועוד כמה פסוקים שם ביחזקאל (שהוא הפטרת פרה).

איבערדעם פֿל הַמִּתְאַפֵּל עַל יְרוּשָׁלַיִם זֹכֶה "וְרוֹאֶה" בְּשִׁמְחָתָהּ פֿון יְרוּשָׁלַיִם שֶׁל מעלה, איז דאָס טאַקע דער פשט.
איבערדעם איז עס נחמה בכפלים.

פה

ביאור קושיא ח

הפיוס נאמר בלשון "דיבור" הקשה, כי טמון בזה גם ענין קשה, מה שלעיתיד כשיראו הנחמה בכפלים בבנין שלמעלה ושלמטה, יתוודעו למפרע מה שגרמו בחטאם חורבן כפול, גם במקדש וירושלים שלמעלה

נאָר מ'זאָל מיר צוקומען לדרכינו וואָס ער זאָגט דאָ "דַּבְּרוּ" עַל לֵב יְרוּשָׁלַיִם [לשון "דיבור" שהוא לשון קשה].

נאָר קודם [לבאר הדיבור קשה שבפסוק "דברו" על לב ירושלים] קען זיין פשוט אויכעט, אַז מ'ווייסט אַז ס'איז נישט נאָר וואָס מ'זעט, וואָרן נישט יעדערער זעט דאָך עס [בזמן הגלות], דאָס אַליין איז די "דיבורים קשים" [להתוודע לעתיד בזמן הנחמה] 'וואָס' מ'האָט גורם [געווען במעשיו למנוע או לחסר בנין דלמעלה], מ'ווערט געוואויר [לעתידי], 'דעמאלטס' וועט מען הערשט זען למפרע וואָס דער חטא האָט גורם געווען [וממילא בפיוס זה שהוא הנחמה בכפלים, טמון בזה גם דיבור קשה].

פו

הקדמה לביאור קושיא ז

(עד אחר אות צד)

מה שאמרתי בפרשת תרומה

נאָר צוקומען צו דעם [לבאר הדיבור קשה שבפסוק "דבר" אל בני ישראל ויקחו תרומה], קען זיין נאָך [בהקדם לבאר קושיא ז, על דרך] ווי כ'האָב פריער געזאָגט (באות כ-לח) [שאיין חשיבות כ"כ במצוה שמשותפים בה גם אינשי דלא מעלי].

קודם וועלמיר צוקומען [לבאר קושיא ז] דעם וואָס שטייט [במדרש] אין פרשת תרומה, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל [דהוא לשון פיוס כמה דאת אמר] דַּבְּרוּ עַל לֵב יְרוּשָׁלַיִם, ס'איז אַ פיוס.

[דלכאורה] ווי קומט איינס צו דאָס אַנדערע, אַז ס'איז אַ פיוס דאָרטן [אצל] דַּבְּרוּ עַל לֵב יְרוּשָׁלַיִם, און דאָרטן ביי [ויקחו לי] תרומה, [ומה צורך לפיוס בעת הקמת המשכן].

פז

[רק הביאור] וואָרן ס'איז די ווערטער וואָס כ'האָב פריער געזאָגט (באות כ-לח) אַז ס'איז נישט גוט קיין שותפות [של אינשי דלא מעלי] ביי קיין מצוה. לכאורה איז עס טאַקע מבואר אין זוהר הקדוש [שלא להשתתף עם הערב רב למצוה].

פח

פלוגתא בדברי חז"ל והראשונים אם הציווי דבנין המשכן שבפרשת תרומה נאמרה קודם חטא העגל או לאחריו אין זוהר הקדוש (ויקהל קצה). שטייט דאָך אַרויס, [אַז] פריער פאַר'ן חטא העגל, [אַז נאמרה פרשת תרומה וואָס] דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה [מאת "כל" איש וגו'] (כדלקמן אות פט).

כ'האָב געשמועסט אין פרשת תרומה (תשי"ז בס"ג) געשמועסט אַסאַך דערפון. (נדפס בחידושי תורה תשי"ז עמוד תקכד, ובדברות קודש לשובבים ח"ב עמוד תסו-תסח), אין דעם איז אַ פלוגתא [במדרשי חז"ל ובראשונים] 'ווען' דאָס איז געזאָגט געוואָרן [כל הציווי של בנין המשכן, דפרשת תרומה ותצוה], צי איז עס געזאָגט געוואָרן דעם הערשט נאָכ'ן חטא

העגל, האט מען געהייסן בוייען דעם בית המקדש, און אין מוקדם ומאוחר בתורה [דמה שנאמר חטא העגל בפרשת תשא, באמת היה זה קודם פרשת תרומה. או דהציווי על בנין המשכן היה קודם חטא העגל, רק הבנין בפועל היה אחר חטא העגל, כמו שמסודרים הפרשיות בתורה. ובזה יש פלוגתא] 'ווען' די מצוה איז געזאגט געווארן [ודעת רש"י (תשא לא, יח) וכ"נ בתנחומא (תרומה סימן ח) ובשמות רבה (נא, ד) דגם פרשת תרומה היה לאחר חטא העגל, אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה].

אין זוהר הקדוש (שם) שטייט 'פשוט' [כדעת המפרשים שכל הפרשיות מסודרים]. לעולם אין די ראשונים איז אויך דא אסאך וואס זאגן [אזוי, אז] דבר אל בני ישראל, דער בורא כל עולמים האט פאר משה רבינו'ן געזאגט דעם ויקחו לי תרומה, - ס'שטייט דאכט זיך מיר דארט אין רמב"ן אויכעט (ויקהל לה, א. צו ח, א. עקב י, א), אין דעם איז דאך דא פלוגתא אין די ראשונים, - אז דער בורא כל עולמים האט געזאגט פאר משה רבינו'ן "ויקחו לי תרומה", תיכף אין די מ' יום [הראשונים] וואס ער איז געוועזן [למעלה בשמים, קודם חטא העגל], נאר פאר אידן האט ער הערשט געזאגט [קחו מאתכם תרומה], דאס איז געווען "פרשת ויקהל", דאס איז געווען טאקע הערשט נאכ'ן חטא העגל.

פט

בוזר הקדוש: דקודם חטא העגל נאמר ויקחו מאת "כל איש" לרבות הערב רב, ולאחר חטא העגל נאמר קחו "מאתכם" לבר, ולא מהערב רב

אין זוהר הקדוש שטייט אזוי בפירוש אויך אזוי מבואר, אז דער בורא כל עולמים האט געזאגט [הציווי דפרשת תרומה קודם חטא העגל, ולכן] שטייט קודם ויקחו לי תרומה מאת "כל" איש, מיינט מען "כל" אפילו פון ערב רב אויך. אבער נאכ'ן חטא העגל, האט דער בורא כל עולמים געזאגט (ויקהל לה, ה) קחו "מאתכם" [ולא מהערב רב], זיי [הערב רב] האבן געמאכט דאס עגל, טארן זיי שוין נישט זיין קיין שותפים אין בנין בית המקדש, איבערדעם קחו "מאתכם" תרומה [לה], נאר פון 'ענק' אליין, נישט פונעם ערב רב. אזוי שטייט אין זוהר הקדוש, אז דאס איז וויבאלד ס'איז געווען נאכדעם, אז דאס ערב רב האט געקאנט מאכן דאס עגל, טאר מען זיך נישט משתתף זיין מיט זיי אין דעם בנין בית המקדש, ס'קען נישט זיין די ביידע זאכן.

צ

ולכאורה קשה למה מעיקרא צוה הקב"ה ליקח תרומה גם מהע"ר, והלא ידע שלבסוף לא יוכלו ליקח מהם נאר - האב איך דעמאלטס [בפרשת תרומה] געפרעגט (בקושיא ז שם) - לכאורה איז מיר קשה, הקב"ה איז דאך א מגיד מראשית אחרית, פארוואס האט דער בורא כל עולמים געזאגט פריער ויקחו לי תרומה מאת "כל" איש, ער האט געהייסן נעמען פונעם ערב רב, דער בורא כל עולמים האט דאך געזען וואס ס'וועט זיך טון, ער איז יודע עתידות אז מ'וועט מאכן אן עגל [ולא יקחו מהם לבסוף].

למעשה ווען משה רבינו האט דאס געזאגט פאר אידן, האט מען דאך שוין געמוזט אנדערש זאגן, האט מען דאך געמוזט צוריקזען און זאגן נאר "מאתכם". מעיקרא מאי קסבר, פארוואס האט דער בורא כל עולמים געזאגט אזא זאך וואס ס'וועט נישט זיין, וואס ס'איז נישט מקויים געווארן. בחנם האט דאס הקב"ה געזאגט פאר משה רבינו?.

צא

וביארתי דהנה לעתיד יתבררו גם הערב רב והרבה מהם יתעצמו בחלק הקדושה,
ואז יוכלו ליקח גם מהם מאותן שישארו בקרב ישראל

איך קלער - האָב איך געזאָגט [בפרשת תרומה] (נדפס בחידו"ת תשי"ז עמוד תקלא-תקלב,
ובדברות קודש שם עמוד תצה-תצח) - ס'קען אפשר זיין אזוי. דער דיבור פון הקב"ה איז דאָך
אַמאָל געווען אַז מ'זאָל נעמען פון 'יעדן', נאָר וואָס'זשע דען, דורכן חטא העגל
טאָר מען נישט. ס'שטייט דאָך אַז ווען משיח וועט קומען, לעתיד וועט דאָך זיין אַ
גרויס טייל פונעם ערב רב וואָס זיי וועלן נתברר ווערן, און זיי וועלן פאַרראַכטן
ווערן.

ס'איז דאָ פאַרשידענע [כתות בהערב רב], דער זוהר הקדוש (בראשית כה.) זאָגט דאָך
פינף ערליי איז דאָ ערב רב, פינף כיתות, ע'מִלְקִים ר'פָּאִים נ'פִּילִים [ג'בוֹרִים ע'נָקִים]
רעכנט ער אויס, [וסימנם נג"ע ר"ע].

חלילה איז דאָ אַזעלעכע וואָס זענען ממקור הָרַע, וואָס ס'וועט זיין אַ בירור
[והם לא ישארו, וכדכתיב] (דניאל יב, י) 'יִתְבָּרְרוּ וְיִצְרְפוּ וְיִתְלַבְּנוּ, אָבער ס'איז דאָ אַזעלעכע
וואָס זיי קענען האָבן אַ תיקון, און לעתיד וועלן אַסאך האָבן אַ תיקון.
ממילא הערשט ווען וועט דאָס זיין, ווען ס'וועט זיין דער עולם התיקון און
ס'וועט פאַרראַכטן ווערן. ממילא איז עס אויפן "בנין העתיד", אויפן בנין העתיד
קאָן זיין [וְיִקְחוּ לִי תְרוּמָה מֵאֵת "כָּל" אִישׁ], ווייל ס'וועט זיין פאַרראַכטן שוין אַלע
חטאים וועט שוין נישט זיין דער חשש [ליקח מהערב רב], זיי וועלן אויכעט זיין צוריק
אינגאַנצן 'נתעצם מיט דער קדושה', וועט מען קאָנען נעמען פון זיי אויכעט, פון די
וואָס זיי וועלן פאַרראַכטן ווערן.

צב

פרשת ויקחו לי תרומה נאמר בה מצות "ועשו לי מקדש" שהוא מצוה לדורות, וגם לעתיד על בנין השלישי
דעס איז דאָך אַ מצוה [לדורות, דער] 'וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנֹתַי בְּתוֹכָם' (תרומה כה, ח)
וואָס מ'האָט דעמאָלטס געהייסן [בפרשת ויקחו לי תרומה לבנות "המשכן"], דאָס איז דאָך
די מצוה אויפן "בית המקדש" אויך, דער רמב"ם זאָגט דאָך (הל' בית הבחירה א, א) אַ
מצות עשה לבנות בית המקדש [בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות וחוגגים אליו שלש
פעמים בשנה] שנאמר 'וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנֹתַי בְּתוֹכָם'. כאָטש דאָס שטייט דאָך ביים
"משכן", [בפרשת] דִּבְרַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ לִי תְרוּמָה [דאָרט] שטייט 'וְעָשׂוּ לִי
מִקְדָּשׁ, אָבער דאָס איז כולל [גם בנין "המקדש"]', ס'איז נכלל אין דעם דער בנין "בית
המקדש" אויך אין דער מצוה.

אַז ס'איז נכלל דער בנין בית המקדש, איז דאָך דער עיקר דער בית המקדש
דלעתיד, אזוי ווי ס'שטייט דאָך אין זוהר הקדוש (פינחס רכא.) אַז ווען אידן העטן
גיווען ראוי געווען, העט מען אין תחילת גיווען געבויעט דעם בית המקדש
דלעתיד, ס'העט אַראָפּגעקומען פון הימל בנוי ומשוכלל.

צג

יש סתירות בענין בנין דלעתיד אם יהיה בידי שמים או בידי אדם,
אבל האמת ששניהם יתקיימו, כי גם בני ישראל יתנו חלקם לזה, כדי לקיים מצות "ועשו לי מקדש"
נאָר פונדעסטוועגן, אין דעם איז דאָ אַסאך דיעות, [אַסאך] פלוגתות [איך יהיה בנין
דלעתיד, ואיך ישתתפו בו בני ישראל, והיוצא מן ישוב כל דבריהם] ס'וועט אַראָפּקומען פון

אויבן [בנין בנוי ומשוכלל, אָבער] פונדעסטוועגן [אויך] אידן וועלן זיך מתאמץ זיין צו 'בויען', און מ'וועט געבן געלט, אַזוי ווי דער רמב"ן זאָגט.
מ'ויל דאָך נישט צונעמען פון אידן די מצוה, און 'אַזוי ווי' מ'וועט גיין בויען [בידי אדם] אַזוי וועט אַראָפקומען בנוי ומשוכלל [בידי שמים], וועט עס 'ביידע' זיין, אַזוי ווי ס'זעט אויס, כ'וועל נישט מאריך זיין, כ'האָב אַמאָל געשמועסט שוין פון דעם באריכות^{מח}.

על כל פנים אַזוי זעט אויס איבעראַל אַז ס'איז ביידע אמת [שאַע"פ שירד מלמעלה בנוי ומשוכלל גם בני יבנו ויתנו חלקם], אידן [יתנו גם כן], דער בורא כל עולמים וועט נישט צונעמען [מבני ישראל] די מצוה [של ועשו לי מקדש, כמו שהיה בבנינים הקודמים].
על כל פנים דער וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ גייט אַרויף אויף לעתיד אויכעט.

צד

ועל כן לעתיד שפיר יתקיים דיבורו של הקב"ה וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה מֵאֵת "כָּל" אִישׁ, אפילו מהערב רב [ובזה תירצתי בפרשת תרומה], דער בורא כל עולמים האָט 'דאָס' געזאָגט, [באומרו] מֵאֵת "כָּל" אִישׁ, דער דיבור איז געבליבן טאַקע [על בנין דלעתיד]. אַז דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט איז עס אַזוי [לעולם, אף לאחר עשיית העגל], מסתמא האָט דאָס אַ פלאַץ. דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט אליבא דאמת, איבערדעם לעתיד וועט מען טאַקע נעמען פון 'זיי' אויכעט, "וועשו לי מקדש" וועט זיין דעמאָלטס אויכעט. נאָר וואָס'זשע דען, אָבער באותו הדור [בזמן המדבר], וואָס זיי זענען נאָך מושרש פון חטא העגל און ס'איז נישט דער עולם התיקון, טאָר מען זיך נישט מַשְׁתַּף זיין [עם הערב רב], איבערדעם איז געווען קָחוּ "מֵאֲתָכֶם", [אָבער] דאָס איז נאָר געווען אויף 'דעמאָלטס' [ולא על לעתיד].

צה

ביאור קושיא ז

[וביאור לשון "דיבור" הקשה שבפרשת תרומה]

מה שאמרתי בפרשת תרומה

בעת הציווי של ויקחו לי תרומה מאת "כל" אִישׁ, כבר השיגו הדור דיעה שזה לא יתקיים באותו זמן ליקח גם מהערב רב, [ועל כן נאמר לשון "דיבור" הקשה, שזה היה כואב להם], ולכן הוצרכו לפיוס כי לעתיד כשיתקיים הכתוב "דברו על לב ירושלים" אז יתקיים גם הכתוב "מאת כל אִישׁ"

דאָס קען זיין איז דער פשט דִּבְרַ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, [לבאר] וואָס איז דער פיוס. לכאורה אין פסוק שטייט וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה מֵאֵת "כָּל" אִישׁ, און ס'איז דאָך געווען אַ דור דיעה, זיי האָבן דאָך געזען זיי האָבן געשפירט, דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט אַזא דיבור, און דערנאָך האָט מען נישט גענומען פון זיי, לכאורה האָט מען זיי [להכשרים שבערב רב]^{מט} דאָך זייער וויי געטוהן, [ולכן נאמר שם לשון "דִּבְרַ" אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שהוא לשון דיבור הקשה].

^{מח} כליל ש"ק תשא תשט"ז (נדפס בחידו"ת תשט"ז). ועיין באורך בויאל משה מאמר א (סימן סא-סה).

^{מט} עיין בס"ג תרומה תשי"ז וז"ל: אָבער יהיה איך שיהיה, ביז דערווייל איז דאָך געווען צווישן ערב רב אויך אַזעלכע וואָס זיי האָבן משתוקק געווען צו האָבן א חלק, און זיי קענען נישט, מ'האָט געזאָגט מאת "כל" אִישׁ, און דאָ איז געשען אַזא מעשה. דאָרף מען זיי מפיס זיין, דברו על לב ירושלים, ווען ירושלים וועט געהאָלפן ווערן, ווען ירושלים וועט אַרויס פון דער 'מבוכה', ווען דער בורא כל עולמים וועט העלפן 'די גאַנצע קדושה וועט זיין אין ירושלים', דעמאָלטס וועט זיין א בירור אין דער גאַנצער וועלט, וועט מען זיך נישט פאַרכטן [ליקח גם מהם], והיה כל הנותר בציון והנשאר בירושלים קדוש יאמר לו, וועט זיין אַזעלכע

איבערדעם האָט מען זיי געהייסן מפיס זיין דעם זעלבן פיוס [כמו לעתיד, כמה דאת אמר] דָּבְרוּ עַל לֵב יְרוּשָׁלַיִם, ווען ס'וועט זיין נִרְצָה עֲוֹנָה מְלָאָה צָבָאָה, ס'וועט זיין נִחְמוּ נִחְמוּ עַמִּי, מיט דעם וועלן זיי אויך נתנחם ווערן, מ'וועט קאָנען נעמען מֵאֵת "כָּל" אִישׁ, איז דאָס די זעלבע פיוסין, ס'איז הא בהא תליא [הפיוס של שעת הקמת המשכן עם הפיוס של דברו על לב ירושלים], דעם זענען די פיוסים, דָּבְרוּ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל [כמה דאת אמר דָּבְרוּ עַל לֵב יְרוּשָׁלַיִם, שאז יתקיים הדיבור מאת "כל איש"], לכאורה דאָרט [בפרשת תרומה] שטייט דאָךְ נישט קיין פיוסים, מ'האָט געהייסן נעמען פון אידן, וואו שטייט דאָ דברי פיוסין, דאָרט שטייט דאָךְ אַרויס דער פיוס, נאָר טאַקע [לדרכינו אתי שפיר] דאָס איז דאָךְ הא בהא תליא.

דאָס האָב איך 'דעמאָלטס' געזאָגט נאָך, אין פרשת תרומה.

צו

הקדמה לביאור קושיא ו - אופן ב

כל דבר לא טוב שהאדם עושה, יש לו אחריות גם על אחרים שלמדין ממנו לולול ולהקל בכך נאָר וואָס איך מיינ 'היצטערט' מיט דעם מְלָאָה [צָבָאָה] נִרְצָה עֲוֹנָה [פי לְקַחָה מִיָּד ה'] "כָּפָלִים". [לבאר ענין הלכיהה "בכפלים" באופן ב].
קען זיין אַזוי, לעולם יעדער חטא בעוונתו הרבים, דאָס איז מזיק פאַר אַנדערע, ס'איז אַ כלל גדול.

איבערדעם איז נישט גוט דאָס השתתפות מיט קיינעם [מאינשי דלא מעלי, וכאמור], אַן השתתפות, ס'שאַדט, איינער לערנט זיך פונעם אַנדערן.

[ומקודם בפשטות] יעדער טראָגט דאָס 'אחריות' נישט [בלוין] פון זיך [נאָר] פון יענעם אויך, דאָס איז דאָס [חיוב] "ערבות" (סוטה לז:).

[נאָר] אויסערן "ערבות" [על מה שלא מיחו נגד חטאי אחרים, הרי עתידין ליתן הדין אויף דעם וואָס] מען 'ברענגט' טאַקע [אחרים] לידי חטא, ווי דער מדרש זאָגט (הובא באות ד ואות ס) אַז ס'קומט [הפירצה] פון "הגדולים" איז עס [נמשך] אין גאַנצער דור. און [אויך] פון אַנדערע [סתם אנשים], איז אויך [למדין] איינער פונעם אַנדערן, דאָס איז אַ כלל גדול.

צו

ולכן כתוב בחות יאיר שבדבר הנפרץ בהדור לא שייך החזקה שלא להחזיק אדם בכלל רשע,

דיען שהוא נפרץ מקילין גם אנשים כשרים בכך, ע"י שלמדין זה מזה

אַזוי ווי דער חות יאיר זאָגט אין די תשובה (סימן נח)^{נא} [דהכלל המובא בראשונים]^{נב} "אחזוקי אינש ברשיעי לא מחזקין", זאָג איך נאָר [אויף] דעם וואָס ס'איז נישט [דבר

אויכעט, וועט זיין פונעם ערב רב אויך אַזעלכע נשמות פונעם ערב רב וואָס זיי וועלן נתברר ווערן אין די אַלע דורות, ווען מען קענען דעמאָלטס נעמען פון זיי וכו'.

^י על דרך הנ"ל שביארנו חומר ענין השתתפות עם אינשי דלא מעלי ובעלי עבירה, יבואר כעין זה בענין מה שלמדין זה מזה, ובענין מי שמחפה על עוברי עבירה, או שאינו מוכיח אותם (כן נראה ההמשך, וכדברי רבינו באות זה ד"ה איבערדעם).

^{נא} בחות יאיר מייירי שם לענין איזה סכסוך בדיני ממונות שרצו הקהל להוציא מיד היורשים של ראובן. וכתב וז"ל: אף כי דין תורה לא ידענא, מכל מקום לפי הנראה דאין לזכות ראובן בין בחייו בין במותו מטעם "אחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקין", דהיינו [רק] בְּאֵין ריעותא לפנינו כלל, או בענין שיהיה רשע לעשות איסור בלי הנאה, כענין (גיטין לז:): לא שביק אינש התירא ואכיל איסורא וכו', משא"כ בכהאי גוונא, ובפרט בזמנינו בעוה"ר ובדבר הזה שרבו המתפרצים ועל ידי כך כל אחד מורה היתר על ידי תקלת חבירו שגם המה עושים כך, אזלא לה חזקה הנ"ל ואיתרעי טובא, ואפילו בהא דקיימא לן (אבות א, ו) הוי דין כל אדם [לכף זכות]

הנפרץ בהדור], ווייל דעס וואָס ס'איז 'נפרץ', לערנט זיך איינער פונעם אַנדערן [וואין להחזיקו בדבר זה שאינו בכלל רשיעין].

ממילא טראָגט מען דאָך יענעמס [אחריות גם כן, שלא ילמדו אנשים אחרים ממה שהוא מזלזל ומיקל באיזה מצוה או עבירה]^ג.

צח

במנות הלוי כתב דמי שהוא רק שותק ואינו מוחה על החוטא, הוא נתפס כאותו עון אבל מ"מ אין דינו כמותו. אבל מי שהוא גם "מחפה" ומלמד זכות על החוטא, דינו ממש כדין החוטא עצמו

ער זאָגט דאָך, ס'שטייט אין מנות הלוי [על מגילת אסתר] פון מהר"ש אלקבץ^ג, המן האָט געזאָגט יִשְׁנֹו עִם אֶחָד (אסתר ג, ח), ער [אחשורוש] האָט [געהאַט] געזאָגט מיסתפינא מאלקיהם [אני מתיירא מאלקיהם של ישראל שלא יענוש אותי כדרך שעשה עם רשעים הראשונים, כפרעה ונבוכדנצר], זאָגט די גמרא^ג (מגילה יג:): האָט ער [המן] געענטפערט [יִשְׁנֹו, כי הם] "ישנים" מן המצות, האָט ער [אחשורוש] געזאָגט ס'איז דאָך איכא רבנן, האָט ער [המן] געענטפערט "עם אֶחָד" הן.

לכאורה וואָס האָט ער עפעס געזאָגט עִם אֶחָד הן, ס'איז דאָך איכא רבנן, וואָס איז עִם אֶחָד הן. ממה נפשך, מסתמא האָט ער דאָך געוואוסט אַז 'די' [הרבנן] זענען יאָ עפעס [ואינם ישנים מן המצות], נו וואָס דען זאָגט ער ווידעראום "עם אֶחָד" הן, זיי זענען איינס.

דער מנות הלוי זאָגט, דער מהר"ש אלקבץ, זאָגט ער אַזוי. לעולם זאָגט ער, אַז מ'איז נישט 'מוכיח' איז מען דאָך נתפס על אנשי דורו, כל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה איז נתפס על אותו עון (שבת נד:). זאָגט ער, מ'איז נתפס על אותו עון ווייל מ'האָט נישט מוכיח געווען, אָבער ס'איז נישט פונקט דאָס זעלבע ווי דעס וואָס מ'זינדיגט אַליין, מ'איז נישט דער זעלבער [כהחוטא עצמו], נאָר וואָס דען, מ'ליידט פון יענעמס חטאים ליידט מען אויכעט, [אָבער] אינו דומה, אַז מ'זינדיגט אַליין ליידט מען מער, ער איז נישט פונקט אייניג מיט יענעם, ער האָט נישט דעם

וכו', עיין מה שכתב שם הרע"ב, עכ"ל. [ובעיקר דבריו עיין מה שכתב בזה בשדי חמד ח"ז, מערכת אל"ף אות עא, אבל על כל פנים היוצא לענינו בדבר הנפרץ למדין מזה גם אחרים להורות היתר בכך].

^ג מובא בכללי התלמוד מהגאון רבינו חיים בבבבשתי בעל כנסת הגדולה, הנדפס בש"ס סוף מסכת ברכות (כללים נפדרים, אות כט). ועיין ברא"ש (בבא מציעא פרק ה סימן טז).

^ג ועיין בס"ג מצורע (שבת הגדול מוקדם) תשי"ד וזלש"ק: דער חות יאיר זאָגט, איך זאָג נישט אחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן, אַ זאָך וואָס ס'איז נפרץ און מ'לערנט זיך אָפּ איינער פונעם אַנדערן, ווייל יענער טוט טוט מען אויך. - איבערדעם איז אַ גרויס אחריות יעדער עון וואָס מ'טוט וכו', ער טוט נאָר איין עבירה, ער האָט אָבער אַסאך [עבירות] דערפון, וואָרן אַסאך טוען נאָך. איבערדעם אפילו ער טוט תשובה אויף דער עבירה, אָבער ער קאָן דאָך נישט תשובה טון אויף 'יענעמס' עבירה, די אַלע וואָס זיי האָבן נאָכגעטון נאָך אים, די טוען ווייטער אפילו ער וויל שוין נישט טון, - אַזוי ווי דער כלי יקר זאָגט ביי לשון הרע (ויקרא יד, ד) [שאם סיפר לשון הרע, והוציא שם רע ונתפשט קול ענות זה בכל העולם, אין תקנה לזה]. - נאָר וואָס דען, דער בורא עולם איז אַ כל יכול, אַז מ'טוט תשובה העלפט אים דער באַשעפער אַז ס'ווערט פאַרראַכטן, ער ברענגט אַריין אַ רוח טהרה און יענע טוען אויך נישט אַזוי, אָדער מ'איז זיי נישט מזמין דעם חטא פאַר יענע.

^ג וזה לשון מנות הלוי (אסתר ג, ח) ופקח עיניך וראה כי על הבלתי מוחים אמר (ויקרא כו, לו) וְכָשְׁלוּ אִישׁ בְּאָחִיו והוא מכשול לבר על שאינם מוחים וגם אינם מחפים, ועל המחפים אמר (שם כ, ה) וְשָׁמַתִּי אֹנִי אֶת פְּנֵי בָאִישׁ הַהוּא וּבְמִשְׁפָּחָתוֹ, כִּי הֵם כְּעוֹבְרֵי הָעֲבִירָה, אחר שלא די שלא מיחו אלא שחיפו, וזהו עִם אֶחָד הן. ע"כ. (ועיין ויואל משה מאמר א סימן קמ, ומאמר ב סימן קלו).

^ג בגמרא (מגילה יג:). "יִשְׁנֹו עִם אֶחָד", אמר רבא ליכא דידע לישנא בישא כהמן, אמר ליה [המן לאחשורוש] תא ניכלינהו, אמר ליה [אחשורוש] מסתפינא מאלקין [של מרדכי] דלא ליעביד בי כדעבד בקמאי, אמר ליה "יִשְׁנֹו" מן המצות, אמר ליה אית בהו רבנן, אמר ליה "עם אֶחָד" הן.

זעלבן דין האָט ער נישט, ער ווערט אויך נענש, נתפס על אותו עון, ווייל ער האָט נישט 'מוחה' געווען, אָבער - זאָגט ער - מ'האָט נישט דעם זעלבן דין.

נאָר טאָמער איז מען אָבער "מַחֲפָה" [שמלמד זכות על החוטא, ער נעמט זיך אָן פאַר אים], האָט מען טאָקע דעם 'זעלבן דין' וואָס 'יענער', [וכמ"ש בגמרא אין לך] אַ משפּחה שיש בה מוכס שאין כולן מוכסין [לפי] שכולן מחפין עליו (שבועות לט.), וויבאַלד אַז מ'איז "מַחֲפָה" אויפן חטא, אויף די בעלי עבירות, אַז מ'וויל מַחֲפָה זיין אויף זיי, 'דעקן' זייערע חטאים, האָט מען דעם זעלבן דין ווי יענער.

איבערדעם זאָגט ער, [ווען] ער [אחשוורש] האָט געזאָגט איכא רבנן, האָט ער [המן] געזאָגט עַם אָחד הן, זיי זענען טאָקע איינס, [ווייל] נישט נאָר אַז זיי [הרבנן] זענען נישט 'מוכּיח', [נאָר] זיי זענען גאָר 'מַחֲפָה' אויף יענעם, אויף די בעלי עבירות, אַז מ'איז מַחֲפָה איז יִשְׁנֹו "עַם אָחד", אַזוי זאָגט ער. אַזוי זאָגט דער מנות הלוי.

צט

בעידן ריתחא כשיש מדת הדין נענש גם מי שרק 'אינו מוחה', כל שיש ספק שיקבלו דבריו. אבל מי שהוא גם "מחפה" אז אף בלא מדת הדין נענש כמו החוטא עצמו
על כל פנים דעם וואָס מ'איז נישט מוכיח, איז צוויי ערליי [שיש מי שהוא רק שותק, ויש מי שגם מחפה עליו].

די גמרא זאָגט דאָך (שבת נה.) אַז פאַרוואָס מ'האָט אַרויסגעגעבן ירושלים [להמלאך להחריבה], ווייל בשביל שלא מיחו בידם, דער מידת הדין האָט געזאָגט [על מה שטען הקב"ה] ס'איז גלוי וידוע לְפָנַי שאם היו מוכיחום לא יקבלו, [אמרה מדת הדין] אם לפניך גלוי לפניהם מי גלוי. און תוספות (שם ד"ה ואף על גב) זאָגט טאָקע [אַז] נאָר ווען ס'איז נאָך אַ 'ספק' [אם יקבלו, אז חייב למחות], אָבער ווען ס'איז 'זיכער' [שלא יקבלו התוכחה] ברויך מען נישט.

על כל פנים ווען מ'קאָן יא עפעס 'אויפטוהן' און מ'איז נישט 'מיחה' [בידם], מ'איז נישט מוחה, איז בעידן ריתחא [כשנתגבר] דער מידת הדין, ממילא איז פאַרדעם געקומען אָן עונש [על שלא מיחו].

אָבער טאָמער חלילה מ'איז 'מַחֲפָה', איז מען טאָקע דער 'זעלבער', מוז מען טאָקע ניטאמאָל אויסקומען מיט קיין 'מידת הדין', וואָרן מ'איז פונקט דער זעלבער.

ק

ונמצא כי "המחפה" או מי "שאינו מוחה" [לפי מדת הדין], יש לו ב' מיני חטאים, הן חטאי עצמו והן חטאי חברו אוי וויי, ליידיט מען צוויי ערליי חטאים, איז דאָס 'צוויי', אי [==סיי] זיינס אי יענעמס, אַז מ'איז "נישט מוחה" אָדער מ'איז גאָר "מַחֲפָה" איז דאָ צוויי ערליי.

קא

ביאור קושיא ו - אופן ב

ובזה יבואר הכתוב "כפלים" בכל חטאותיה, שהיה להם כפל מנין החטאים, א' של עצמן, וא' של אותן שלא מיחו בידם, כי בזמן החורבן נענשו גם על מה שלא מיחו דאָס קען זיין אפשר, מ'מיינט "כפלים" בְּכָל חַטָּאתֶיהָ, פאַר 'זיך' און פאַר 'יענעם', אַז דער חטא איז געווען על שלא מיחו בידם [כמבואר בגמרא (שבת שם), על זמן החורבן], דאָס איז צוויי 'ערליי' חטאים. [ונמצא שהעונש אינו יותר מכפי ערך החטא, רק שהחטא עצמו כפול].

ובפרט אותן שהיו גם "מחפים" על החוטאים, שהם ממש כמותם, שיש להם חטא כפול
אָדער אפשר גאָר אפילו, קאָן זיין אַמאָל איז עס טאַקע ממש דאָס זעלבע [על ידי
שהיו אף "מחפים" על החוטאים].

איבערדעם רופט ער עס אָן [בפסוק ענין] "כפלים", סיי ווי סיי [=בכל אופן שנפרש]
איז נישט די מדה [לענוש בתשלומי כפל], קומט נישט צו זיין [העונש יותר מהחטא. אמנם]
ער מיינט נאָר אַז ס'איז צוויי 'ערליי' חטאים, ס'איז אַ 'טאַפלטע' זאָך, ס'איז אַ
טאַפלט ענין, זיינס און יענעמס, דאָס איז צוויי בחינות, הייסט דאָס טאַפלט, [וזהו
שאמר] כִּי לִקְחָה מִיַּד ה' כְּפָלִים "בְּכָל חַטָּאתֶיהָ".
אָבער מדה טובה [מרובה, שגם הנחמה הוא בכפלים] ...

(כאן חסר חלק מן הדרוש שלא נשמר על הרעקארדינג,
ונשאר רק גריד אחד בענין אל תפן אל מנחתם, שכנראה היה זה הקדמה לאיזה ביאור, והסיום חסר)

קב

אופן ב ביאור הפסוק אל תפן אל מנחתם

מה שהתפלל משה שלא יהיה חלק לדתן ואבירם בהתמידים, היתה גם בעבור טובתם, שלא יהיה להם הכח לחטוא יותר.
... איז דער עונש אָרגער געווען.

אזוי די אַלע וואָס ער רעכנט אויס, די אַלע, אפילו די מלכי ישראל [אותן שהיו
רשעים], זיי זענען געווען מלכים אויכעט פאַר אַ דבר טוב [שעשו], אָבער דער אמת
זענען זיי [לבסוף] נטרד געוואָרן משני עולמות 'דורך די מלוכה', ווייל זיי האָבן
געפירט שלעכט, זיי האָבן אַריינגעברענגט עבודה זרה און כדומה, אזוי ווי די
פסוקים און חכמינו ז"ל זאָגן.

איבערדעם האָט ער [משה רבינו] געזען, [אז] 'אזוי אַרומער' ווען זיי [דתן ואבירם]
האָבן אַ חלק [בקרבת תמיד] העטן זיי געווען שטאַרקער, העטן זיי אפשר גיווען מער
אויסגעפירט קעגן משה רבינו' ווען זיי האָבן עפעס אַ 'דבר טוב' אין זיך, העטן זיי
מער געשאַדט¹¹ ... [ולזה גם עבור טובה שלהם, התפלל אל תפן אל מנחתם].

(עד כאן מה ששומעין על הרעקארדינג, והשאר חסר וחבל על דאבדוק)

*

ובדי לסיים בברכה הצננו כאן מן שבת נחמו תשכ"ו

סיום התורה וברכת הקודש

ובו עוד ביאור לקושיא ו [דשנת תשי"ז]

כִּי לִקְחָה מִיַּד ה' כְּפָלִים בְּכָל חַטָּאתֶיהָ.

"כְּפָלִים" טייטשן זיי דאָס לשון, - דער רד"ק זאָגט [עס] אויך - כְּפָלִים הייסט
אַסאָך מאל טאַפלט וואָס האָט קיין שיעור נישט, כְּפָל כְּפָלִים, ס'שטייט נישט
"כפל" [בלשון יחיד] נאָר "כְּפָלִים" [בלשון רבים, דהיינו] אַסאָך כְּפָלִים.

¹¹ עיין ויואל משה (מאמר ב, אות נא-נג) ביאור ענין זה, דכן מצינו אצל עשו, דאף שכל מצותיו לא היו רצוים
לפני הקב"ה, מכל מקום כך הוא המדה לשלם שכר על כל מצוה. ונמצא שבכח שכר זה יש כח להרע יותר
וזה מביא אבדון יותר. וכן מצינו אצל עֲמֶרִי שזכה למלוכה בשביל שהוסיף עיר שומרון בישראל, אמנם כתיב
(מלכים א' טז, כה) וַיַּעֲשֶׂה עֲמֶרִי הָרָע בְּעֵינֵי ה' וַיִּרַע מִכָּל אֲשֶׁר לָפָנוּ. וכן מצינו אצל נְבוֹכַדְנֶאצַּר שבשכר ד'
פסיעות הצליח לכבוש את ירושלים, ובודאי שאותו השכר היא לו רעה ומרה גדולה, כי הקב"ה ינקום נקמת
עמו מכל המצירין לישראל וכו', מכל מקום אז בעולם הזה לפי שעה היה לו זה לתשלום גמול.

ומובן בזה מה שאמר משה רבינו ע"ה על דתן ואבירם אַל תִּפְּן אֶל מִנְחָתָם וכו', שחש משה שתעמוד
להם איזה מצוה שבידם, ולזה בקש מה' שאפילו זכות שכבר הגיעה מנחם לה' לא יפן לה, וכל זה הוא מטעם
הנ"ל שאם יעמוד להם איזה זכות, עדיין יוכלו לעמוד ברשעתם שהיא תקלה גדולה להם ולישראל.

נָאָר דער אמת איז אַזוי, אידן וועלן דאָך תשובה טאָן דעמאָלטס [לעתיד לבוא, דכבר] 'הובטחו' על התשובה, אַזוי זאָגט דאָך דער רמב"ם (הל' תשובה ז, ה), [וכדכתיב] וְשָׁבַת עַד ה' אֱלֹקֶיךָ (דברים ד, ל), ס'איז אַן 'הבטחה', ממילא אידן וועלן תשובה טאָן. נאָר אויף די האַרבע עונות, כריתות ומיתות בית דין, אפילו אַז מ'טוט תשובה, איז תשובה תולה ויסורים מכפרים (יומא פו.), יסורים מוז מען אַלץ האָבן. נאָר די גמרא זאָגט (ערכין טז:) היכי דמי יסורים, כגון הושיט ידו לכיסו [ליטול שלש ועלו בידו שתיים]. ס'קען זיין מיט רחמים וחמלה, שוואַכע יסורים וואָס מ'קאָן פאַרטראָגן לייכט. על כל פנים יסורים מוז מען האָבן.

אַבער אַז מ'טוט נישט קיין תשובה חס ושלום איז דאָך אַרגער, אַזוי ווי ס'איז נעבעך בעווננו הרבים, וואָס זיי האָבן סובל געווען די אַלע דורות אויף די עֲוֹנוֹת, ווייל מ'האָט נישט געטוהן קיין תשובה.

לעתיד דער גאַנצער כלל ישראל וועט תשובה טאָן, די אַלע וואָס זיי וועלן אויפשטיין בימי ביאת המשיח, זיי וועלן אַפירקומען, מ'וועט טאָן תשובה שלימה, איז דאָך [נמצא] למפרע די אַלע יסורים [כאילו היו יתר על המדה], וואָרן תשובה איז דאָך עוקר החטא מעיקרא, און מאַכט עס צוריק פאַר זכיות מעיקרא (יומא שם), ממילא וועט אויסקומען זענען די יסורים וואָס זענען געווען פריער 'צו שטאַרק' געווען, כפל כפלים. נישט 'דעמאָלטס' [בשעה שקבלו היסורין], 'בְּשַׁעֲתָן' איז עס געווען כדין, אַז מ'טוט נישט קיין תשובה. אַבער נאָך דער תשובה, אויף למפרע, וועט עס דער בורא כל עולמים [רעכענען שלקחה "כפלים"], דערנאָכדעם וועט דער בורא כל עולמים באַצאָלן [בנחמה] כפלים. [נמצא דבשעה שיהיה נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי, וועט זיין [למפרע] פִּי לִקְחָה מִיָּד ה' "כְּפָלִים" בְּכָל חַטָּאתֶיהָ, וועט זיך אויסלאָזן דערנאָכדעם, נאָך די תשובה, וועט מען באַצאָלן דערנאָכדעם [שיהיה הנחמה] כְּפָל כְּפָלִים.

*

דער בורא כל עולמים זאָל העלפן נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי "יאמר אֱלֹקֵיכֶם", דער בורא כל עולמים זאָל זאָגן¹¹.

און בקרב זאָל מיר זוכה זיין צו זען בְּנִחָמַת צִיּוֹן וִירוּשָׁלַיִם בקדושה ובטהרה. מ'זאָל במהרה זוכה זיין מ'זאָל מיר דערלעבן צו זען די ישועה. וְיִשְׁמְעֵנוּ בְּרַחֲמֵי טָאקע "לְעֵינַי" כָּל חַי לְאָמֵר, לעיני כל חי, מ'זאָל מיר זוכה זיין צו זען מיט די אויגן, יִרְאוּ עֵינֵינוּ וְיִשְׁמַח לִבֵּנוּ. מ'זאָל במהרה זוכה זיין מ'זאָל נתנחם ווערן. זאָל מיר די זכיה האָבן צו דינען דעם באַשעפער באמת ובלב שלם, בקדושה ובטהרה.

וְנִס יִגְוֹן וְאִנְחָה (ישעי' לה, י).

ס'זאָלן דערלייכט ווערן אידישע אויגן, מ'זאָל מיר זען דעם אמת. בְּכָל פְּעֻלָּה וּפְעֻלָּה זאָל מיר טאָן דעם רצון הבורא ברוך הוא. מ'זאָל מיר זען די שמחה [פון] יִשְׁמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתִגַּל הָאָרֶץ, די שמחה אמיתיית. בהתרוממות קרן התורה וישראל, ובהתגלות כבוד שמים עלינו במהרה בימינו אמן.

¹¹ כפי הבחינה שהאריך רבינו אז בשנת תשכ"ו, שבגאולה העתידה לא יתנחמו ולא יאמינו בשום גאולות, עד שישמענו מפי הקב"ה בעצמו שבא לגאלינו גאולת עולמים.

